

ACADEMIA ROMÂNĂ

COMISIA DE ISTORIE A ORAȘELOR DIN ROMÂNIA

HISTORIA URBANA

Tomul XXVII

2019

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

HISTORIA URBANA

Tomul XXVII, 2019

SUMAR

DIN LUCRĂRILE SESIUNII ANUALE DE COMUNICĂRI
TRANSPORTURILE ȘI COMUNICAȚIILE DIN ORAȘE,
ORGANIZATĂ DE COMISIA DE ISTORIE A ORAȘELOR DIN ROMÂNIA
ȘI MUZEUL BRĂILEI „CAROL” BRĂILA,
10–12 MAI 2018

CĂI DE COMUNICAȚIE: ULIȚE, STRĂZI, BULEVARDE

LAURENȚIU RĂDVAN, <i>Uliță, ulicioară, hudiță. O tipologie a străzilor din orașele țărilor române la sfârșitul Evului Mediu și în perioada pre-modernă</i>	5
IULIANA BRĂTESCU, <i>Trama stradală ieșeană în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Structură, funcții și identități urbane</i>	23
CARMEN OPRESCU, <i>Străzile orașului și modernizarea Câmpulungului muscelean (1880–1930)</i> ..	39

MIJLOACE DE TRANSPORT ȘI REGULI DE CIRCULAȚIE

JULIA DERZSI, <i>Serviciile de cărăușie în Sibiu premodern</i>	73
DAN DUMITRU IACOB, <i>Măsuri privitoare la reglementarea circulației în Iași, în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	87
NICOLAE TEȘCULĂ, <i>Evoluția transportului urban din Sighișoara în perioada 1850–1957</i>	111

OBLIGAȚII ȘI DOTĂRI MILITARE ALE ORAȘELOR

LIVIU CÎMPEANU, <i>Obligații militare și ordine de mobilizare a orașelor săsești din Transilvania la sfârșitul Evului Mediu</i>	123
MANON LILUASHVILI, <i>From Ottoman Fortress to Russian Port: P'ot'i in the Nineteenth Century</i>	145

TOPOGRAFIE ȘI CARTOGRAFIE URBANĂ

ANDREI NACU, <i>Analiza digitală a reprezentării cartografice a orașului Sebeș din 1769</i>	159
MARIANA ȘLAPAC, <i>Topografia urbană a orașului Brăila în lumina unor surse cartografice inedite de la sfârșitul secolului al XVIII-lea</i>	179
LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, <i>Descoperiri în arhivele de la Moscova: planuri necunoscute ale orașului Iași</i>	195

URBANISM ȘI ARHITECTURĂ

TEODOR OCTAVIAN GHEORGHIU, <i>Sisteme de organizare a centrelor urbane din Țara Românească în raport cu traficul zonal – secolul al XIX-lea</i>	225
LILIANA IUGA, <i>Oraș istoric, oraș industrial, oraș socialist: Dezbateri pe tema reconstrucției la Iași în primele două decenii postbelice</i>	259
IOANA MARIA PETRESCU, <i>Bulevardele de pe axa nord-sud a Bucureștiului: reușită sau eșec?</i>	279
VALERIU-EUGEN DRĂGAN, <i>Porticul bucureștean ca extensie a circulației pietonale – un demers arhitectural-urbanistic eșuat</i>	297

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

<i>Cluj – Kolozsávar – Klausenburg 700: Várostörténeti Tanulmányok = Studii de istorie urbană</i> , Eds. Mária Lupescu Makó, Ionuț Costea, Ovidiu Ghitta, Enikő Rűsz-Fogarasi, Gábor Sipos (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018), 548 p., figuri + 1 planșă (Julia Derzsi, Maria Cringaci Țiplic)	315
<i>Hermannstadt im Jahre 1790</i> . Verlegt und gedruckt bei Martin Hochmeister / <i>Sibiul în anul 1790</i> , editat și tipărit de MARTIN HOCHMEISTER, editori: CORNEL LUNGU, LILIANA POPA, traducător: LILIANA POPA, ELENA CERNEA. Hermannstadt / Sibiu, Honterus Verlag, 2015, 225 + 217 p., facs., il. (Vasile Ciobanu)	320
NORA LAFI, <i>Esprit civique et organisation citadine dans l'Empire ottoman (XVe–XXe siècles)</i> , Leiden, Boston, Brill, 2018, 360 p. (Dan Dumitru Iacob)	321
VIOREL GHEORGHE, <i>Modernizarea orașului Buzău 1880–1950: arhitectură, urbanism, igienă</i> , Buzău, Editura Editgraph, 2018, 219 p., il., facs, pl. (Vasile Ciobanu)	324
CONSTANTIN I. STAN, VALERIU NICOLESCU, MARCELA CHIRIȚĂ, <i>Buzăul în anii Marelui Război</i> , Buzău, Fundația Pro Civitas, 2018, 272 p., il. (Viorel Gheorghe)	326
<i>Identitățile Chișinăului. Ediția a IV-a. Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului”, ediția a IV-a, 19–20 octombrie 2017, Chișinău, Republica Moldova</i> , coord. SERGIU MUSTEAȚĂ, ALEXANDRU CORDUNEANU, Chișinău, Editura Arc, 2018, 296 p. (Alexandru Nicolaescu)	328
IULIA MESEA, GUDRUN-LIANE ITTU, <i>Secvențe din Transilvania secolului al XVIII-lea. Siebenbürgen im 18. Jahrhundert. Ausschnitte</i> , Sibiu / Hermannstadt, Editura Honterus, 2017, 120 p. (Mariana Vlad)	329
„eikonocity”, Napoli, anul III, nr. 1, ianuarie – iunie 2018, 104 p., il., pl., h. și nr. 2, iulie – decembrie 2018, 118 p., il., pl., h. ISSN 2499-1422 (Anda-Lucia Spănu)	331

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

<i>EAUH 14th International Conference on Urban History Urban renewal and resilience cities in comparative perspective, Rome, August 29th – September 1st, 2018</i> (Anda-Lucia Spănu)...	335
<i>CIRICE 2018 – VIII Convegno Internazionale Di Studi / VIII International Conference – La Città Altra / The Other City, Napoli, 25-27 ottobre 2018 / Naples, October 25–27th, 2018</i> (Anda-Lucia Spănu)	336

IN MEMORIAM

GHEORGHE I. CANTACUZINO (13 septembrie 1937, București – 26 iulie 2019, București) (Vasile Ciobanu)	339
---	-----

HISTORIA URBANA

Tome XXVII, 2019

CONTENTS

PAPERWORKS OF THE CONFERENCE *TRANSPORTATIONS AND COMMUNICATIONS IN THE CITY*, ORGANIZED BY THE COMMISSION FOR THE HISTORY OF TOWNS IN ROMANIA AND BRAILA MUSEUM "CAROL I", BRĂILA, 10–12 MAY 2018

COMMUNICATION WAYS: *ULIȚE*, STREETS, BOULEVARDS

LAURENȚIU RĂDVAN, <i>Street, Small Street, Hudiță. A Typology of Streets in the Towns of the Romanian Principalities at the End of the Middle Ages and in Pre-Modern Period</i>	5
IULIANA BRĂTESCU, <i>The Streets of Iași in the Second Half of the 18th Century. Structure, Functions and Urban Identity</i>	23
CARMEN OPRESCU, <i>City Streets and the Modernization of Câmpulung, the Muscel County Seat (1880–1930)</i>	39

MEANS OF CONVEYANCE AND RULES OF CIRCULATION

JULIA DERZSI, <i>Carriage Services in Sibiu in Pre-Modern Times</i>	73
DAN DUMITRU IACOB, <i>Measures Concerning the Regulation of Circulation in Iași, in the First Half of the 19th Century</i>	87
NICOLAE TEȘCULĂ, <i>Evolution of Urban Transportation in Sighișoara 1850–1957</i>	111

MILITARY OBLIGATIONS AND FACILITIES OF THE TOWNS

LIVIU CÎMPEANU, <i>Military Obligations and the Mobilization of the Transylvanian Saxon Towns in the Late Middle Ages</i>	123
MANON LILUASHVILI, <i>From Ottoman Fortress to Russian Port: P'ot'i in the Nineteenth Century</i>	145

URBAN TOPOGRAPHY AND CARTOGRAPHY

ANDREI NACU, <i>Digital Analysis of the 1769 Cartographic Representation of Sebeș</i>	159
MARIANA ȘLAPAC, <i>Urban Topography of the Brăila Town in the Light of New Cartographic Sources of the End of the 18th Century</i>	179
LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, <i>Discoveries in the Archives of Moscow: Unknown Plans of the City of Iași</i>	195

TOWN PLANNING AND ARCHITECTURE

TEODOR OCTAVIAN GHEORGHIU, <i>Systems for Organizing the Urban Centres of Wallachia in regard to the Zonal Traffic – 19th Century</i>	225
LILIANA IUGA, <i>Historic City, Industrial City, Socialist City: Debates regarding the Reconstruction of Iași in the First Two Post-War Decades</i>	259
IOANA MARIA PETRESCU, <i>The Boulevards on the North-South Axis of Bucharest: A Successful Project or a Failure?</i>	279
VALERIU-EUGEN DRĂGAN, <i>Bucharest Porticoes as Extensions of Pedestrian Traffic – a Failed Architectural and Urbanistic Approach</i>	297
REVIEWS OF BOOKS	315
THE SCIENTIFIC LIFE	335
IN MEMORIAM	339

CĂI DE COMUNICAȚIE: ULIȚE, STRĂZI, BULEVARDE

ULIȚĂ, ULICIOARĂ, HUDIȚĂ. O TIPOLOGIE A STRĂZILOR DIN ORAȘELE ȚĂRILOR ROMÂNE LA SFÂRȘITUL EVULUI MEDIU ȘI ÎN PERIOADA PRE-MODERNĂ*

LAURENȚIU RĂDVAN**

STREET, SMALL STREET, HUDIȚĂ. A TYPOLOGY OF STREETS IN THE TOWNS OF THE ROMANIAN PRINCIPALITIES AT THE END OF THE MIDDLE AGES AND IN PRE-MODERN PERIOD

Abstract. The present study will deal with an important part of urban topography: the street. As elsewhere in the world, the function of streets in the Romanian Principalities was to allow communication between different parts of the town: between the residence of the prince and the rest of the city, between the central market and the outskirts, between districts, churches, bridges, etc. The first testimonies concerning these streets date back to the fifteenth century, but substantial data comes from the sixteenth to eighteenth centuries. A classification of urban streets would identify several such public ways: large and small streets, main and secondary streets. The former group carries an Old Slavonic name, *uliță*, whereas secondary roads have a diminutive name, *ulicioară* or, in Moldavia, *hudiță*. The streets in the towns of the Romanian Principalities were most often paved with wooden beams, hence the name of *poduri* (literally “bridges”). The introduction of the stone pavement is a modern achievement, specific to the first half of the nineteenth century. People have named streets without any specific rule in mind, based on age, local people or important monuments in the vicinity; some names lasted, while others were short-lived. No matter the name, the street is one of the most resilient elements in the urban landscape.

Keywords: Romanian Principalities, street, urban topography, Iași, Bucharest.

Studiul de față propune abordarea unei teme mai puțin cercetată în istoriografia românească, străzile orașelor. Căile de comunicație în ansamblu nu au trezit interes printre istorici, cel puțin nu cele din Evul Mediu și perioada pre-modernă¹.

* Acest studiu a fost realizat în cadrul unui grant al Autorității Naționale Pentru Cercetare Științifică din România (ANCS), CNCS – UEFISCDI, proiect numărul PN III-P4-ID-PCE-2016-0557.

** Laurențiu Rădvan, Ph.D. in History, professor, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I, no. 11, Iași 700506, Romania, email: radvan@uaic.ro.

¹ Pentru drumurile din țările române, vezi Sergiu Iosipescu, „Drumuri comerciale în Europa centrală și sud-estică și însemnătatea lor politică (secolele XIV–XV)”, *AIIIX* 19 (1982): 265–284; Pavel Mircea Florea, *Transporturile în Țara Românească (secolul XIV–XIX)* (București: Editura Academica, 2002); Laurențiu Rădvan, *Drumuri de țară și drumuri de oraș în Țara Românească în*

TRAMA STRADALĂ IEȘEANĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA. STRUCTURĂ, FUNCȚII ȘI IDENTITĂȚI URBANE

IULIANA BRĂTESCU*

THE STREETS OF IAȘI IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY STRUCTURE, FUNCTIONS AND URBAN IDENTITY

Abstract. The article aims at recovering the historical evolution of an urban reality – premodern streets from Iași from the second half of the 18th century. The study includes an analysis of the two main components of the premodern street tram – spatial and social functions. The first approach the classic urbanistic perspective – treats the history of streets as physical/geographic places, focusing on the formation, function, evolution and transformation of streets. The other approach is represented by the social history perspective, where the street is a place for social interaction. Streets, both as a unit of urban space and as a public environment for social interaction, are an essential element for understanding European urbanity. The streets remained the place of most human activity, bringing together the spatial and social qualities of city life. This research shows that street life is an area of study which specifically sets out to make a cross between the physical and the social functions and to prove the nature of interdependence of the two components.

Keywords: street, spatial and social function, street life, Iași, urban practices.

TRAMA STRADALĂ – ARIE DE CERCETARE A ISTORIEI URBANE

Trama stradală urbană, sub diferitele ei forme și componente, a reprezentat o importantă direcție de cercetare a spațiului urban european din perioada medievală sau modernă cu însemnate contribuții ale specialiștilor și cercetătorilor cu preocupări din domenii precum cel al istoriei¹, arheologiei², urbanismului și arhitecturii³.

* Iuliana Brătescu, Ph.D. in History, independent researcher, Iași, Romania, iulianastv@gmail.com.

¹ Pentru a aminti doar cele mai recente contribuții: *Cultural History of Early Modern European Streets*, Riitta Laitinen, Thomas Cohen (eds.) (Leiden: Brill, 2009); Timo Ylimaunu et al., „Street mirrors, surveillance, and urban communities in early modern Finland”, *Journal of Material Culture* 19, nr. 2 (2014): 145–167; „Introduction”, Celik Zeynep, Diane Favro, Richard Ingersoll (eds.), *Streets: Critical Perspectives on Public Space* (London: University of California Press, 1996); Elizabeth Cohen, „To Pray, to Work, to Hear, to Speak: Women in Roman Streets c. 1600”, *Journal of Modern Early History* 12, (2008): 289–311; Georgia Clarke, Fabrizio Nevola, „Introduction: The Experience of the Street in Early Modern Italy”, *I Tatti Studies in the Italian Renaissance* 16, nr. 1–2 (2013): 47–55 etc.

STRĂZILE ORAȘULUI ȘI MODERNIZAREA CÂMPULUNGULUI MUSCELEAN (1880–1930)

CARMEN OPRESCU*

CITY STREETS AND THE MODERNIZATION OF CÂMPULUNG, THE MUSCEL COUNTY SEAT (1880–1930)

Abstract. In Câmpulung, the modernization of the street network, as well as of the entire city, was conditioned by both local and regional circumstances. Among these circumstances, the more significant ones are the following:

– The connections of Câmpulung, developed along the axes Brașov – Pitești – București, Brașov – Târgoviște and Curtea de Argeș – Râmnic. Well before the 19th century, the city had its street network significantly structured by these organically constituted trade routes, especially relevant since the main economic resource of the city originated in commerce and regional goods exchanges. Since its very beginnings, Câmpulung acted as a customs point and hosted an international annual fair which echoed well into contemporary times. In addition, the city was a necessary resting place before or after crossing the mountains on the commercial road through Brașov between Transylvania and the mouths of the Danube.

– National policies concerning transport and communication networks. New or improved roads were required by newly organized collective transportation services. The expansion of the railway network and the construction of the railway station constituted a major influence in shaping the southern area of the urban street network. The arrival of postal and telecommunication services determined the naming of streets and the numbering of houses.

– The relocation of the military quarters and of production spaces toward the outskirts of the city. Such major interventions in the socioeconomic fabric of the city generated in turn a renewed perspective on the necessity to improve the urban circulation infrastructure.

– The balneal and geo-climatic conditions, combined with the city's administrative status as county seat and its proximity to Bucharest. These uniquely intertwined factors acquired for Câmpulung a lasting privileged status in terms of available means of transport and communications, in terms of social standing of its inhabitants and visitors, as well as in terms of its economic potential and administrative capacity. In consequence, the city's successive administrations were expected and were also able to create new streets, to swiftly and decisively apply urban regulations, as well as to consistently pursue urban policies such as aligning houses and streets, setting up commercial venues, paving and embellishing streets, organizing civic squares.

* Carmen Oprescu, Ph.D. in History of Art, independent researcher, str. Crinului 27, Pitești, Romania, e-mail carmenjiop@gmail.com.

– The comparative analysis of the 1790–1791 Austrian map with the two published city plans of 1923 and 1926, as well as with the direct experience of the urban territory, have led also to the conclusion that the modernizing process underwent by Câmpulung radically altered its Middle Age street network. This conclusion imposes a great deal of restraint in using these aforementioned plans for emitting or accepting the hypotheses concerning the Middle Age structure of the city, from its genesis onward – while the direct historical documents and the current level of archaeological investigations in the civil urban area are absolutely insufficient.

Keywords: Câmpulung, street network, city plans, commercial road, annual fair, railway network, balneal and geo-climatic conditions.

În ultimii ani s-au publicat mai multe studii care au readus în atenție istoria medievală a Câmpulungului¹. Venind din domenii diferite (istorie, arheologie, arhitectură), autorii au tratat-o cu metodologii specifice. Cu acribia arheologului onest, Gheorghe I. Cantacuzino a adunat într-un volum² date și constatări ale numeroaselor campanii conduse în ultimele decenii în zona Curții domnești. Alți autori au acordat prioritate interpretării documentelor scrise și/sau arheologice, dar mizând în prea mare măsură, de fapt, pe lipsa documentelor directe³ și pe echivalențe cu așezări urbane central sau vest europene – în timp ce evoluția istorică reală a fiecărei așezări umane este întotdeauna particulară. Este implicată și o doză greu controlabilă de creativitate vizionară specifică arhitecților, foarte necesară timpului prezent și proiecției viitorului, dar riscantă atunci când este aplicată trecutului, istoriei. Reconstituirea organizării teritoriale a Câmpulungului medieval a pornit de la planurile publicate, de la modelele generalizatoare cu o logică prestabilită a evoluției urbanistice – așa cum este oarecum firesc în cazul altor centre europene⁴ –, dar bazată pe criterii rezultate din configurații grafice ale rețelei lui stradale de epocă modernă, studiate din birou.

¹ Alexandru Ciocîltan, *Comunitățile germane la sud de Carpați în Evul Mediu (secolele XIII–XVIII)* (Brăila: Istros, 2015); Teodor Octavian Gheorghiu, Smaranda Maria Bica, *Restituții: orașe la începuturile Evului Mediu românesc* (București: Editura Fundației Arhitect Design, 2015); Paul Niedermaier, „Nucleele orașului Câmpulung”, *HU* 24 (2016): 235–244; Anca Mihaela Coșa, Adrian Coșa, „Câmpulung – Curtea Domnească. Noi considerații arhitectural-urbanistice”, *Argesis* 24 (2015): 59–90; Andrei Barbu Muțescu, *Elemente de proiect urban în orașele din Țara Românească în secolul al XVIII-lea – Harta Specht*, teza de doctorat, http://www.academia.edu/37435628/ELEMENTE_DE_PROIECT_URBAN_IN_ORASELE_DIN_TARA_ROMANEASCA_IN_SECOLUL_AL_XVIII-LEA_-HARTA_SPECHT, accesat: 12.2.2019.

² Gheorghe I. Cantacuzino, *Începuturile orașului Câmpulung și Curtea Domnească. Aspecte ale civilizației urbane la Câmpulung* (București: Editura Academiei Române, 2011).

³ Lipsesc cercetările arheologice pe întreaga zonă civilă a vetei Câmpulungului medieval, iar pentru marea majoritate a bisericilor nu au fost efectuate niciodată săpături arheologice sistematice, ci doar mici sondaje în apropierea zidurilor lor, în condițiile în care unele biserici sunt dispărute de mult și abia li se mai pot recunoaște urmele pe teren.

⁴ Ne referim la orașe străine care au avut parte de o evoluție echilibrată, fără prea multe sincope de tipul celor din acest oraș românesc de graniță. Distrugerile repetate, salturile modernizării târzii și dirijate a tuturor târgurilor românești, demolările și „sistematizarea” din perioada comunistă

CĂI DE COMUNICAȚIE: ULIȚE, STRĂZI, BULEVARDE

SERVICIILE DE CĂRĂUȘIE ÎN SIBIUL PREMODERN

JULIA DERZSI*

CARRIAGE SERVICES IN SIBIU IN PRE-MODERN TIMES

Abstract. The transportation, and with them the communications, operated by the town hall were carried out mainly in the framework of the town's obligations towards the state. Given the increased demand with the formation of the Principality of Transylvania, the transportation developed in a service with its own infrastructure, accompanied also by production activities. The article highlights the factors that have contributed to the transformation of carriage services into a distinct area, individualized at the level of local administration and not related to the commercial activities, respectively how the town hall began to behave as the main transportation operator in the municipality, owning the biggest fleet of vehicles in the area. We will try to answer the question: to what extent and in which terms can we speak about the emergence of a new professional category, that of the „professional” carmen. Our investigation is based on the records of the town officials for the settlement of the transport expenses and the services adjacent to the buying and maintenance of the vehicles.

Keywords: carriage services, *gratuitus labor*, coach, pre-modern town, Sibiu (Hermannstadt).

În dezvoltarea îndeletnicirii privitoare la circulația persoanelor sau a bunurilor putem surprinde momentul în care aceste activități nu vor mai fi limitate doar sau cu precădere la cerințele imediate ale persoanelor private – printre care meșteșugari, negustori ori societăți de negustori –, ci ele vor fi dirijate prin intermediul primăriei de către oraș, creând cadrele structurale și organizatorice de mai târziu ale serviciului de transport public. Activitățile de transport, și odată cu ele sectorul de comunicații operate de oraș, erau desfășurate într-o măsură însemnată în cadrul obligațiilor orașului față de stat¹ – în contul unor sarcini datorate de comunități pentru întreținerea costurilor de funcționare a statului, prestarea serviciilor de transport în regim public însemnând atât deservirea activităților legate de

* Julia Derzsi, Ph.D. in History, researcher at Institute of Social Sciences and Humanities Sibiu, Bulevardul Victoriei 40, 550 024, Sibiu, Romania, e-mail: jderzsi@icsusib.ro.

¹ Despre obligațiile municipalităților față de guvernarea centrală în timpul principatului Transilvaniei, vezi Zsolt Trócsányi, *Erdély központi kormányzata, 1540–1690* [Guvernarea centrală din Transilvania] (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980); despre legile votate de Dieta Transilvaniei cu privire la serviciile poștale și de cărăușie vezi: idem, *Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben* [Legislația în Principatul Transilvaniei] (Budapest: Gondolat Kiadó, 2005), 182–187.

MĂSURI PRIVITOARE LA REGLEMENTAREA CIRCULAȚIEI ÎN IAȘI, ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

DAN DUMITRU IACOB*

MEASURES CONCERNING THE REGULATION OF CIRCULATION IN IAȘI, IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract. In the first half of the 19th century, Iași, as the capital of Moldavia Principality, benefited from an urban modernization program promoted by the Organic Regulation. A particular attention was paid to the improvement of traffic conditions, which meant the systematization of the main streets (paving, lighting, street cleaning, demolition of improper buildings and outbuildings) and the introduction of first traffic rules. In this article I tried to highlight what were the dimensions and the technical status of the streets in Iași and what major traffic problems were faced the inhabitants, travellers and authorities during that time. Also, we tried to identify which were the most important traffic rules and laws, contained in the three main legislative sources of Principality: *Regulamentul Organic* [Organic Regulation] (1831/1835), *Condica de poliție* [Police rules] (1850) and *Manualul Administrativ al Principatului Moldovei* [The Principality of Moldavia's Administrative Book] (1855).

Keywords: Iași, urban modernization, road network, means of transport, traffic rules, urban legislation.

Un capitol important al modernizării urbane românești îl reprezintă căile de comunicații, acestea având un rol definitoriu în structurarea și funcționarea orașelor. Până la intrarea în vigoare a Regulamentului Organic atenția acordată de către autorități amenajării și întreținerii rețelelor stradale din orașele principatelor române a fost, în general, sporadică și conjuncturală, aceeași situație constatându-se și în privința măsurilor referitoare la reglementarea circulației urbane. Deși codul organic a constituit un suport legislativ mult mai progresist și coerent față de situația anterioară, crearea și, mai ales, aplicarea unor normative urbanistice moderne și eficiente a fost un proces complex și îndelungat. Aflată de mult timp în atenția cercetătorilor, mai ales a celor care și-au asumat investigarea monografică sau secvențială a capitalelor Moldovei și Țării Românești, tema respectivă mai prezintă încă multe aspecte ce merită limpezite, între care și cel pentru care optăm în cadrul

* Dan Dumitru Iacob, Ph.D. in History, researcher at Institute of Social Sciences and Humanities in Sibiu, Bulevardul Victoriei 40, 550024, Sibiu, Romania, e-mail: iacob@icsusib.ro.

EVOLUȚIA TRANSPORTULUI URBAN DIN SIGHIȘOARA ÎN PERIOADA 1850–1957

NICOLAE TEȘCULĂ*

EVOLUTION OF URBAN TRANSPORTATION IN SIGHIȘOARA 1850–1957

Abstract: Sighișoara, just like other cities in Transylvania, started the general modernization process since the middle of the 19th century. This process meant, on the one hand, the modernization of the street network. Although this process has led partly to the destruction of some of the medieval vestiges and cobblestone streets, the construction of gutters for rainwater, pavements, and the introduction of public lighting have facilitated communications within the city. This process is indissolubly linked to the modernization of communications to and from the city through cobblestone roads, the establishment of an efficient post office system and the introduction of the telegraph. Besides these, important is also the connection to the railroad in 1872. The old medieval citadel remained from a demographic point of view a medium-sized city. The local transport was provided by carriages and then by three taxis, as well as by the train that served the narrow railway track Sighișoara–Agnita–Sibiu, which had a stop in the central city square starting with 1898. The late introduction of local public transport also relates to the geographical configuration of the old city, which made the introduction of an urban public system possible only in 1957, with the onset of the industrial development during the communist period, when local public transport buses served the industrial platform of the city. These means of transportation received a particular name, namely the *rimb*, unique to Romanian cities.

Keywords: Sighișoara, street network, communications, public transport, railway, bus.

Sighișoara, întemeiată în secolul al XIII-lea de către coloniști germani, a jucat un rol important în cadrul istoriei Transilvaniei, evidențiindu-se în special în domeniul meșteșugurilor, ale căror tradiții în cadrul breslelor se întind pe o perioadă de secole. Epoca modernă găsește orașul sub impactul procesului de modernizare, care a determinat o rupere a tradiției breslelor și implicit o modificare a structurii etnice a populației orașului. Dacă la 1851 avea 7 206 suflete¹, în 1866

* Nicolae Teșculă, Ph.D., Director of the History Museum of Sighișoara, Piața Muzeului 1, RO 545400, Sighișoara, e-mail: nicolaetescula@yahoo.com.

¹ *Schäßburg. Bild einer siebenbürgischen Stadt*, Heinz Brandsch, Heinz Heltmann, Walter Lingner (eds.), (Leer: Rautenburg Verlag, 1998), 61.

OBLIGAȚII ȘI DOTĂRI MILITARE ALE ORAȘELOR

OBLIGAȚII MILITARE ȘI ORDINE DE MOBILIZARE A ORAȘELOR SĂSEȘTI DIN TRANSILVANIA LA SFÂRȘITUL EVULUI MEDIU

LIVIU CÎMPEANU*

MILITARY OBLIGATIONS AND THE MOBILIZATION OF THE TRANSYLVANIAN SAXON TOWNS IN THE LATE MIDDLE AGES

Abstract. The Realm of St. Stephan, like any other realm of Europe, was a world of political, administrative, social, juridical and cultural diversity and individualism. The best example is Transylvania, province of the realm since the 11th century, where individuals, families and communities were bound direct to the kingship, by given word and by written privilege. While archaic societies like the Szeklers kept their bounds with the kingship through the given word by the late Middle Ages, the rights and obligations of the Transylvanian Saxons towards the kingship were established, since their early settlement in the mid 12th century, through the written privilege. In this paper we aim to analyse the military obligations of the Transylvanian Saxon towns, seats and districts, established by the Hungarian kings in the 13th and 14th centuries. The main idea is that the four „local autonomies” of the Transylvanian Saxons (Sibiu, Brașov, Bistrița and The Two Seats – Mediaș and Șeica Mare), along with the city of Cluj, had distinct military obligations towards the kingship, (at least) until 1486, when the Transylvanian Saxon University was established. According to this obligations, the towns, seats and districts of the Transylvanian Saxons raised militias and hired mercenaries, in order to take part at the royal campaigns. Since the 15th century there are preserved several orders of mobilization, issued by the Hungarian kings or by the Transylvanian voivodes and vicevoivodes for the towns, seats and districts of the Transylvanian Saxons. One can observe that the latter fulfilled this orders only if they received them direct from the king or from his appointed deputy. The mobilization orders issued by the voivodes, vicevoivodes and other military captains of Transylvania were simply ignored by the leaders of the Transylvanian Saxon towns, seats and districts. They relied on their written privileges and on their actual military might (militias and mercenaries), without fearing consequences from their Transylvanian neighbours. Yet, historical sources are mentioning the participation of the Transylvanian Saxon militias in campaigns led by the king or by the voievodes in Wallachia, Moldavia and in Transylvania itself (1426, 1427, 1442, 1467, 1476, 1479, 1526), which demonstrate that the Transylvanian Saxons fulfilled their military obligations towards the Hungarian Crown, even if this particular cases the orders of mobilization are not preserved.

Keywords: Transylvanian Saxons, Transylvanian Saxon Towns, military obligations, mobilization, town militia.

* Liviu Cîmpeanu, Ph.D. in History, researcher at Institute of Social Sciences and Humanities in Sibiu, Bulevardul Victoriei 40, 550024, Sibiu, Romania, e-mail: liviucimpeanu@yahoo.com.

FROM OTTOMAN FORTRESS TO RUSSIAN PORT: P'OT'I IN THE NINETEENTH CENTURY*

MANON LILUASHVILI**

Abstract. P'ot'i is situated in west Georgia, on the eastern Black Sea coast at the mouth of the River Rioni. In 1578 or 1579, it was captured by Ottomans and after the Russo-Turkish War of 1828–1829 by the Russian Empire. In 1858, P'ot'i was granted the status of a port town.

P'ot'i emerged as a commercial port in response to the increased role of maritime trade and freight shipping. It was the first and most important city in the South Caucasus, completely built in the Industrial Age. Being planned and built on a virtually empty flat land, it echoed the nineteenth-century European urban planning concepts.

The early history of P'ot'i is marked by controversies between those who believed in its promising future as a city-port and those who considered it an expensive and risky project. In reality, an optimistic vision started unconditionally prevailing only in the late nineteenth century, not without energetic efforts made by the then-Mayor of P'ot'i Niko Nikolaze. Urban transformation projects completed in P'ot'i under his patronage radically changed the character and appearance of the city in less than twenty years. By the First World War, P'ot'i had become a city with a large, well-equipped port and a railway connection to the major centres of the Caucasus, with rapidly developing economics and a growing population.

Keywords: P'ot'i, city-port, urban fabric, urban planning.

P'ot'i is situated in west Georgia, on the eastern Black Sea coast at the mouth of the River Rioni, close to Lake Paliastomi. Since the early nineteenth century, a number of authors have attempted to identify it with the ancient city of Phasis founded by the Milesian Greeks in about 600 BC, however, the issue is still debatable¹. Descriptions of the location of Phasis by ancient Greek authors, though precise enough, do not allow for the identification of the exact location of Phasis due to geomorphologic processes that have significantly transformed the environment. It has even been suggested that Phasis was at various times at different places according to the changing landscape.

* This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG). Grant no 217208 FR/11/12/16. Project title: „Urban Planning and Architectural Design in the Cities of Georgia (1801–1918).”

** Manon Liluashvili, researcher at George Chubinashvili National Research Centre for Georgian Art History and Heritage Preservation, Tbilisi, Georgia, mano.lilu@yahoo.com.

¹ On ancient Phasis, see: O. Lortkipanidze, *Phasis: The River and City in Colchis* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000).

TOPOGRAFIE ȘI CARTOGRAFIE URBANĂ

ANALIZA DIGITALĂ A REPREZENTĂRII CARTOGRAFICE A ORAȘULUI SEBEȘ DIN 1769

ANDREI NACU*

DIGITAL ANALYSIS OF THE 1769 CARTOGRAPHIC REPRESENTATION OF SEBEȘ

Abstract. In the first decades following the annexation of Transylvania to the Habsburg dominions, the Austrian military engineers produced a series of topographic plans representing the Saxon cities of Brașov, Sibiu, Mediaș, Bistrița and Sighișoara. In the case of Sebeș, the smallest urban center of the Transylvanian Saxons, the first cartographic depiction was only completed in 1769, during a general survey of the seat [administrative subdivision] of Mühlbach/Sebeș. This limited survey preceded the mapping of the entire Grand Principality of Transylvania (First Habsburg Military Survey), which took place between 1769 and 1773. The article presents the analysis of the 1769 cartographic representation of Sebeș using the open-source software Quantum GIS 3.4. After a scanned copy of the map was georeferenced and digitized, the investigation proceeded with a comprehensive description of the historical topography of Sebeș. We examined the roads, the hydrographic network, the inner city with its Medieval and Early Modern fortifications, the churches and cemeteries, the suburbs, the vineyards, gardens and orchards, as well as the mills and dams on the Sebeș river.

Keywords: Cartography, Historical GIS, Sebeș, Transylvanian Saxons, urban topography, military engineers.

INTRODUCERE

Odată cu intrarea Principatului Transilvaniei în componența Imperiului Habsburgic, la sfârșitul secolului al XVII-lea, inginerii militari ai armatei austriece au fost însărcinați cu întocmirea unor hărți și planuri care să ilustreze principalele orașe și fortificații din provincia anexată. În cazul orașelor de pe teritoriul scaunelor săsești din sudul Transilvaniei (Sibiu, Mediaș, Sighișoara și Sebeș), cele mai multe reprezentări cartografice produse la finalul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea sunt dedicate Sibiului. Acest fapt se datorează importanței politice deținute de oraș – capitală a Universității Săsești și

* Andrei Nacu, Ph. D. in History, research assistant at the Institute of Social Sciences and Humanities in Sibiu, Bulevardul Victoriei 40, 550024, Sibiu, Romania, e-mail: nacu@icsusib.ro.

TOPOGRAFIA URBANĂ A ORAȘULUI BRĂILA ÎN LUMINA UNOR SURSE CARTOGRAFICE INEDITE DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

MARIANA ȘLAPAC*

URBAN TOPOGRAPHY OF THE BRĂILA TOWN IN THE LIGHT OF NEW CARTOGRAPHIC SOURCES OF THE END OF THE 18TH CENTURY

Abstract. The oldest published plans of the Danube city of Brăila are “The plan of the Braila fortress, as it was in 1788–1789...”, created by the Austrian officer Johann von Vermatti with the help of scouts, and the fortress plan for 1819, developed by the Ottoman military engineer Seyyid Ömer. Nevertheless in both cases one can notice some geometric distortions between the city and fortifications. Their proportions and dimensions appear to be much more accurate in the other two plans of Brăila, recently found by the author in the Russian State Military Historical Archive of Moscow. The first cartographic document as “The plan of the Brailov fortress...” was drawn in 1770 by conductor Ivan Sobolev, and the second one as “The plan of the Brailov fortress with indication about the same *Vorstadt*...” was taken in 1775 by engineer-captain Mark Severinchik. Both these plans record the topographic situation of the city during the stay of the Russian troops in Brăila for 1770–1774. It can be seen that the city’s road network is organic, non-geometric and gradually developed in time. The direction of the streets is determined by the configuration of the Danube riverbank, transit transport arteries, and by an important attraction element which is the main building of worship with small streets leading to it. Thus, this forms a zone with a radial structure in this place. The built-up area, divided into “islands” of various forms, reaches the *non aedificandi* zone of the fortress.

Keywords: Brăila, urban topography, cartographic sources, fortress, Russian military maps.

Cele mai vechi planuri topografice cunoscute ale orașului dunărean Brăila sunt „Planul fortăreței Brăila cum a fost acesta în anul 1788 și 1789...”, întocmit în 1790 de ofițerul austriac Johann von Vermatti, cu ajutorul iscoadelor¹, și „Planul cetății Ibrail construită din nou (și terminată) <prin grija lui> Seyyid Ömer de la

* Mariana Șlapac, Doctor habil. in Arts, corresponding member of the Academy of Sciences of Moldova, principal scientific researcher, Institute of Cultural Heritage, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 1, Chișinău 2001, Republic of Moldova, e-mail: maslapac@gmail.com.

¹ Ionel Căndea, *Cetatea Brăilei. Istoric. Reconstituire. Valorificare* (Brăila: Editura Istros, 2015), 29, 109.

DESCOPERIRI ÎN ARHIVELE DE LA MOSCOVA: PLANURI NECUNOSCUTE ALE ORAȘULUI IAȘI*

LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU**

DISCOVERIES IN THE ARCHIVES OF MOSCOW: UNKNOWN PLANS OF THE CITY OF IAȘI

Abstract. Research into the Military-Historical Archive in Moscow has allowed the discovery of new plans for the city of Iași, i.e. two versions of already known plans and two unknown plans. Comparative analysis led to the re-dating of one of the plans, which had not been drawn in 1790, as previously thought, but in 1770–1771, when General Rummyantsev, in charge of the Russian army involved in the Russo-Turkish War of 1768–1774, was stationed in Iași with five regiments. This plan includes new information about the palace of the prince, the city's fountains and aqueducts, churches, houses, streets and bridges etc. Additional useful data is provided by a new version of the 1789 plan, but mostly by two unknown plans, both made during the Russian occupation of 1828–1834. The 1828 plan is special because it is the first to apply the Lehmann method of graphic representation by hatching (slope hachures), which is why its cartographic perspective is superior to that of the previous plans. This is also the most comprehensive plan so far, giving researchers a much wider perspective on the topography of the city and its surroundings.

Keywords: Moldavia, Iași, plans, urban topography.

Orașul Iași, în calitate de fostă capitală a principatului Moldovei, se află în fericită situație de a deține mai multe planuri vechi, datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului următor. Primele se datorează topografilor care au însoțit armata rusă în campaniile sale în aceste regiuni, cu ocazia diverselor războaie cu Imperiul Otoman, pentru ca abia din 1819 să putem vorbi de cel mai vechi plan executat de un topograf angajat de domnul Moldovei, și anume Giuseppe Bayardi. Mai întâi, planurile s-au ridicat din motive în primul rând militare, apoi administrative, armata rusă de ocupație având nevoie de un

* Acest studiu a fost realizat în cadrul unui grant al Autorității Naționale Pentru Cercetare Științifică din România (ANCS), CNCS – UEFISCDI, proiect numărul PN III-P4-ID-PCE-2016-0557.

** Laurențiu Rădvan, Ph.D. in History, professor, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I nr. 11, Iași 700506, Romania, email: radvan@uaic.ro; Mihai Anatolii Ciobanu, Ph.D. candidate in History, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Department of History, Bulevardul Carol I nr. 11, Iași 700506, Romania, email: ciobanumihaianatolii@gmail.com.

URBANISM ȘI ARHITECTURĂ

SISTEME DE ORGANIZARE A CENTRELOR URBANE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN RAPORT CU TRAFICUL ZONAL – SECOLUL AL XIX-LEA

TEODOR OCTAVIAN GHEORGHIU*

SYSTEMS FOR ORGANIZING THE URBAN CENTRES OF WALLACHIA IN REGARD TO THE ZONAL TRAFFIC – 19TH CENTURY

Abstract. This is a further study of the one started in the '90s, in which I was trying to define, through indirect methods, the plausible place and form of early urban centres of the Romanian territories outside the Carpathians. On that occasion, using a diverse and approximate historical mapping, I was preparing a starting point for further research. To be specific, I provided some case studies in which the main commercial space was outlined by transit roads and other main architectural landmarks. This present study is more accurate and stable, because it uses a verified mid 19th century cartography, that has the merit of having drawn the plans of the cities prior to possible systematizations, starting with the second half of the 19th century. Therefore, considering their appearance and evolution, these plans provide information for all historical paths. The case studies, more elaborate than in the 90^s, have as topic a number of Romanian cities from the Southern Carpathians, less studied from this aspect: Râmnicu Vâlcea, Caracal, Slatina and Târgu Jiu. The delimitation, organization and relation with the urban context of the central areas (with commercial functions, to a large extent) of the nineteenth-century cities, allows to deduce, using other sets of information, the place and the way in which the early organizations of these cities appeared, indicating, implicitly, areas of future archaeological research that would aim at their exact restitution.

Keywords: city centers, Wallachia, 19th century, communication systems, Râmnicu Vâlcea, Caracal, Slatina, Târgu Jiu.

PREAMBUL

La începutul anilor 1990, am realizat o serie de studii¹ care le continuau pe cele de la sfârșitul anilor 1980², prin care încercam să definesc, prin metode combinate

* Teodor Octavian Gheorghiu, Ph.D., architect, professor, Politechnic University of Timișoara, Faculty of Architecture and Urbanism, str. Traian Lalescu 2A, 300223, Timișoara, Romania, e-mail: togheorghiu@gmail.com.

¹ T. O. Gheorghiu, „Elemente de compoziție spațială și funcționalitate urbanistică la începuturile orașelor medievale românești extracarpătice”, *BCMI* 4 (1992): 34–53; idem, „Centrele comerciale – spații ale genezei urbane medievale românești extracarpătice”, *Analele Brăilei* 1 (1993): 367–394.

² Idem, „Buzău – orașul medieval”, *Arhitectura* 34, nr. 1 (1986): 41–50; idem, „Metodă de abordare și modele ale genezei unor orașe medievale românești extracarpătice”, *Arhitectura* 36, nr. 1 (1988): 38–44:

ORAȘ ISTORIC, ORAȘ INDUSTRIAL, ORAȘ SOCIALIST: DEZBATERI PE TEMA RECONSTRUCȚIEI LA IAȘI ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII POSTBELICE

LILIANA IUGA*

HISTORIC CITY, INDUSTRIAL CITY, SOCIALIST CITY: DEBATES REGARDING THE RECONSTRUCTION OF IAȘI IN THE FIRST TWO POST-WAR DECADES

Abstract. This article analyses some of the visions regarding urban reconstruction in post-war Romania, taking as a case study the city of Iași. Conceptually, reconstruction has been defined as a set of (often state-coordinated) policies to rebuild the city after the war, as well as project of socialist modernization. While combining the modernist ethos with elements of the Marxist ideology, this project aimed at reconfiguring the urban layout in the new political and economic context, often in a radical form.

The necessity of urban modernization measures has been emphasized since the end of the war. The local administration perceived the damaging effects of the bombings as an opportunity to address problems related to the city's development. However, the immediate post-war plans were built on the idea of a low-rise city. In mid-1950s, plans drawn in Socialist Realist key aimed at creating a monumental city centre around major historical monuments yet ignored the rest of the urban fabric. Finally, the socialist development of Iași during the following decades was envisaged in the 1960^s. While challenging previous systematization plans that avoided the plain area around Bahlui because of frequent floods, it was proposed to locate there the industrial area and the first modernist districts.

This article analyses, therefore, the evolution of these ideas in professional debates, focusing on the relation between old and new. Particular emphasis is put on the definitions of local specificity, and the way in which broader planning concepts have been contextualized in Iași. Not least, it demonstrates the attachment of local professionals and intellectuals to the city's history and monuments, showing that alternative design solutions, more considerate towards the specificity of the historic area, have also been proposed.

Keywords: socialist city, reconstruction, urban planning, Romania, post-war period.

În fondurile Serviciului Județean Iași al Arhivelor Naționale se păstrează un album din 1963, pregătit probabil cu ocazia unei vizite oficiale a șefilor de partid

* Liliana Iuga, Ph.D. in Comparative History (CEU Budapest, 2017), independent researcher, e-mail: liliana.iuga@yahoo.com.

BULEVARDELE DE PE AXA NORD–SUD A BUCUREȘTIULUI: REUȘITĂ SAU EȘEC?

IOANA MARIA PETRESCU*

THE BOULEVARDS ON THE NORTH-SOUTH AXIS OF BUCHAREST: A SUCCESSFUL PROJECT OR A FAILURE?

Abstract. In 1896, after a first section to connect Victory Square to the present Roman Square had been completed, the construction works stopped. A long time interval followed until the project was resumed, during which the general administration proposed new options for elongating the boulevard – one of them was to extend it in a straight line, up to the ‘great ellipse’ on Pache Protopopescu Boulevard. The solution proved to be worthwhile, as the direct link between Victory Square and Calea Moșilor would serve to direct the traffic from north to east, without crowding the centre. The decision to extend the north-south axis towards the University Square and then to the Wailing Valley (the Youth Park) was approved during the years prior to World War I. The works, spreading over a long period of time, along with considerable expenses, sliced through the trading centre of the city, thus tearing down a valuable urban fabric, unique to Bucharest.

As now visible, the section spanning from University Square to Union Square has had extremely harmful effects on the urban organism. Its tracing has ultimately led to the emergence of multiple conflict zones, with contrasting neighbourhoods and public spaces lacking coherence and appeal.

Keywords: Bucharest, boulevards, north-south axis, public space, conflict zones.

În ultima parte a secolului al XIX-lea, Calea Victoriei – singura arteră importantă care traversa orașul de la nord la sud – devenise foarte aglomerată. Pentru degajarea traficului și înlesnirea comunicației între șoseaua Kiseleff și zona de sud, Municipality a propus fie lărgirea străzii, fie deschiderea unei noi căi de circulație¹. Deoarece prima variantă necesita cheltuieli foarte mari și, pe deasupra, un timp de execuție îndelungat, s-a optat pentru trasarea unui bulevard paralel cu Calea Victoriei².

* Ioana Maria Petrescu, dr. arch., National Institute of Heritage, 8 Zossima Demarat St., Bucharest, Romania, ioanamariapetrescu@yahoo.com.

¹ Nicolae Lascu, *Bulevardele bucureștene până la primul război mondial* (București: Editura Simetria, 2011), 48–49.

² Bogdan Andrei Fezi, *Bucarest et l'influence française, entre modèle et archétype urbain. 1831–1921* (Paris: L'Harmattan, 2005), 247.

PORTICUL BUCUREȘTEAN CA EXTENSIE A CIRCULAȚIEI PIETONALE – UN DEMERS ARHITECTURAL-URBANISTIC EȘUAT

VALERIU-EUGEN DRĂGAN*

BUCHAREST PORTICOES AS EXTENSIONS OF PEDESTRIAN TRAFFIC – A FAILED ARCHITECTURAL AND URBANISTIC APPROACH

Abstract. The impact of pedestrian traffic on the urban structure of a city may seem insignificant compared to that of vehicle traffic, but there are sufficient arguments for paying attention to it. Pedestrian traffic is not limited only to the existence of sidewalks that flank the carriageway. Buildings with porticoes and commercial passages represent urban and architectural solutions that support this type of traffic and that – through their relationship with the public space – generate a spectacular urban image that, in time, has led to urban patterns and typologies. These urban and architectural solutions attract pedestrian traffic towards commercial spaces, due to the comfort and protection against bad weather and sun rays that they provide for the public.

Trade is developing transport as a means of moving faster and more intensively for merchandise, but it also supports these building typologies, which bring variety to the urban landscape, both by polarizing pedestrian traffic towards commercial spaces and improving traffic flow.

Regardless of the way we look at porticoes – either as extensions of pedestrian traffic or as extensions of the built area towards the public area – they represent a compromise generally accepted for their quality of meeting both requirements.

In Bucharest most porticoes were built during the '50s and '60s. Frequently misunderstood, they often represent a failure because either the original concept has been stopped or incoherently modified, or they are misused and sometimes even closed in order to expand commercial spaces. Thus, the typology of portico buildings is insufficiently highlighted, without ensuring either an attraction to commercial spaces, or an extension of pedestrian traffic.

Keywords: traffic and trade relationship, porticoes, extensions of pedestrian traffic, extensions of the built area towards the public area, urban and architectural design failed in Bucharest.

Indiferent de natura lor, sistemele de comunicare reprezintă o componentă esențială a evoluției societății în ansamblul ei, iar orașele au fost întotdeauna marcate de condițiile, dezvoltarea și diversificarea acestora.

* Valeriu-Eugen Drăgan, Ph.D., arhitect, asociat profesor, „Ion Mincu” University of Architecture and Urbanism, History & Theory of Architecture and Heritage Conservation Department, 18–20 Academiei St., 010014, Bucharest, Romania, e-mail: v.e.dragan@gmail.com.

RECENZII, NOTE BIBLIOGRAFICE

Cluj – Kolozsávar – Klausenburg 700: Várostörténeti Tanulmányok = Studii de istorie urbană,
eds. MÁRIA LUPESCU MAKÓ, IONUȚ COSTEA, OVIDIU GHITTA, ENIKÓ RÜSZ-FOGARASI, GÁBOR
SIPOS (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018), 548 p., figuri + 1 planșă

Cu ocazia împlinirii a 700 de ani de la prima atestare documentară a Clujului ca oraș, cercetători de top din România și Ungaria s-au întrunit în noiembrie 2016 pentru a celebra „în mod profesionist marele eveniment” (p. 9) în cadrul unei conferințe științifice internaționale care a avut ca temă centrală de discuții cele mai noi rezultate privind istoria Clujului și aspecte din istoria altor orașe. Prelegerile, comunicările și dezbaterile susținute atunci au fost cuprinse în volumul de față, care totalizează un număr apreciabil de nu mai puțin de 51 de articole în limba română sau maghiară, însoțite la finalul acestora de un rezumat relevant în limba engleză. În funcție de problematica abordată, editorii clujeni au grupat studiile în șapte secțiuni principale: *Privilegiul din 1316 al Clujului și urmările sale*, *Arheologie și arhitectură în context urban*, *Topografie urbană*, *Instituții ecleziastice în orașe*, *Administrație și gospodărie orășenească*, *Învățământ, cultură și spații culturale urbane*, respectiv *Viață cotidiană urbană*. Din punct de vedere cronologic, temele acoperă perioada Evului Mediu și cea premodernă, studiile pe acest segment de timp fiind dominante, la care se adaugă câteva, 9 la număr, care tratează istoria modernă și contemporană. Așa cum subliniază editorii în bilingva *Prefață* (p. 7–10), volumul urmărește pe lângă prezentarea celui mai nou bilanț al cercetărilor de istorie urbană, din cele trei literaturi de specialitate (română, maghiară și germană), cu predilecție axate pe istoria Clujului, și spargerea paralelismului istoriografic provocat de bariera lingvistică.

Seria studiilor din prima secțiune: *Privilegiul din 1316 al Clujului și urmările sale*, care reunește șase articole având ca principal „personaj” Clujul în documentele medievale, este deschisă de o analiză semnată de Attila Zsoldos, dedicată „Antecedentelor privilegiului orașului Cluj din anul 1316” (p. 19–24). Pornind de la textul diplomei de privilegii acordată Clujului de către regele Carol I, în anul 1316, și al contextului politic în care aceasta a fost emisă, cercetătorul maghiar expune într-o manieră comparativă libertățile și privilegiile obținute de anumite centre urbane din Transilvania, în special de locuitorii localităților miniere în timpul ultimilor regi arpadieni. Tudor Sălăgean semnează cel de-al doilea studiu și ne prezintă „Clujul în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Ipoteze și certitudini” (p. 25–29). Autorul aduce în discuție colonizarea germanilor în Cluj de către regele Ștefan al V-lea, importanța ei la „renașterea Clujului medieval”, după distrugerile provocate de invazia mongolă din 1241–1242, și rolul în lansarea economică a viitorului oraș regal, toată demonstrația fiind așezată în contextul politic general al Transilvaniei și al disputelor dintre oaspeții germani din Cluj și episcopia de la Alba Iulia. Pornind de la cercetarea noțiunii de *hospites*/oaspeți, Katalin Szende surprinde, pe baza a trei orașe: Zagreb/Gradec, Sopron și Cluj, schimbările semantice ale termenului în raport cu transformările societății urbane de-a lungul perioadei regilor angevini („*Hospesekből polgárok: a városi társadalom átalakulása az Anjou-kori Magyarországon*” [De la *Hospites* la cetățeni: schimbări în centrul vieții urbane din epoca Ungariei angevine], p. 31–38), la fel și evoluția topografică a localităților. Același noțiune de *hospites* stă la baza analizei următorului articol din secțiune, semnat de László Blazovich: „Kolozsvár a királyi szabad város” [Clujul, orașul regal liber, p. 39–45], care descrie evoluția juridică de-a lungul căreia Clujul a devenit un oraș medieval tipic cu caracteristicile sale externe (fortificații, rețea stradală densă, fronturi de case închise etc.) și interne (societate stratificată, diferențe între cetățeni pe bază de legi, economie bazată pe împărțirea muncii, piață și specializare în domenii alese, legislație și jurisdicție independentă). Boglárka Weisz examinează și interpretează în studiul său „Economia urbană în epoca medievală. Privilegiile economice ale Clujului” (p. 47–55), selectând din diplomele de privilegii regale oferite Clujului până la începutul secolului al XV-lea, aspecte ale privilegiilor legate de impozite și comerț (dreptul de a ține târg săptămânal și scutirea de vamă) și caracteristicile obligațiilor militare ale Clujului. Cercetătorii clujeni Ioan Aurel Pop și Alexandru Simon, în articolul lor „Despre câteva sate din vecinătatea Clujului în secolul al XIV-lea” (p. 57–66),

Historia Urbana, tomul XXVII, 2019, pp. 315–333

aduc în atenția cititorului nașterea și formarea domeniului Clujului, construcția demonstrației științifice fiind pornită de la trei documente (1 iulie 1366, 28 ianuarie 1367 și 30 septembrie 1377) care au ca punct central relația dintre Cluj și Feleacul valah.

A doua secțiune, denumită *Arheologie și arhitectură în context urban*, cumulează șapte articole, dintre care șase au ca punct central istoria Clujului medieval, analizată și interpretată prin prisma ultimelor cercetări venite dinspre arheologie, arhitectură și istorie sau epigrafie. Studiul semnat de Erwin-Gergely Gáll și Szabolcs Balázs-Nagy: „Régészeti adatok Kolozsvár középkori településtörténetéhez, 11–14/15. század” [Date arheologice cu privire la istoria așezării medievale a Clujului, secolele XI–XIV/XV, p. 69–91] propune sistematizarea datelor arheologice a 37 de situri arheologice privitoare la zona de așezare medievală din Cluj-Napoca, rezumând ordinea cronologică a descoperirilor într-un tabel vast și convingător. Radu Lupescu, în amplul său articol despre „Cetatea Veche (Óvár) a Clujului” (p. 93–118), reinterpretează, pe baza progreselor făcute de istoriografie în ultimele decenii, istoria medievală a Clujului pornind de la fortificația de secol XI de la Cluj Mănăstur (castru regal) și terminând cu noua fortificație din jurul orașului, începută la debutul secolului al XV-lea și finalizată prin anii 1470, care cuprindea o suprafață de 10 ori mai mare decât Cetatea Veche a Clujului; despre cea din urmă se aduc noi ipoteze și demonstrații privind datarea, funcționarea, transformarea și identificarea ei în teren. Articolul lui Szilárd Papp se concentrează pe trei sculpturi în piatră din Cluj care sunt considerate dintre cele mai vechi ornamente ale orașului medieval („Kolozsvár legkorábbi középkori kőfaragványairól”, p. 119–127), arătând despre primul exemplu că nu este o lucrare din Evul Mediu, ci din epoca romană, iar despre celelalte două că ele erau legate din punct de vedere arhitectural de influențele venite de la episcopia din Alba Iulia. Ioan Albu, în articolul său: „Autoreprezentarea epigrafică a orașelor transilvane în Evul Mediu” (p. 129–136) analizează critic și științific, în raport cu exemple din Sibiu, câteva inscripții medievale ale Clujului, și anume trei inscripții medievale păstrate la biserica parohială Sfântul Mihail, pisană de la casa parohială, inscripția care provine de la casa Wolphard-Kakas din Cluj, azi aflată la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, și inscripția aflată odinioară pe un turn al Mănăsturului; de asemenea, autorul subliniază funcția memorială și de etalare a prestigiului elită al inscripțiilor, acestea constituind un mijloc de reprezentare socială, religioasă și politică și reprezentând „un simbol comunitar al orașului medieval”. Adrian Andrei Rusu, în comunicarea sa: „În căutarea producției materiale personalizate a Clujului din Evul Mediu tardiv” (p. 153–161), după o introducere legată de problemele generate de lipsurile istoriografiei din România, își axează dezbateră pe fragmente de cahle descoperite în Cluj și pe posibilele ateliere locale din care acestea ar putea proveni. Într-o altă comunicare, „B: A: 1.6.5.1.” (p. 163–171), Weisz Attila deoalează, din spatele anului amintit în titlu, fondarea și construcția unei clădiri de pe strada „Farkas” [Wolfgang, astăzi Kogălniceanu], numită „vechea casă parohială”, ridicată de comunitatea de reformați calvini a orașului, înainte de anul 1651. În persoana donatorului cadrului de ușă din piatră al clădirii, autorul îl identifică pe Benedictus Albensis (Benedict Fejérváry), primar al Clujului în 1660 și 1663–1664, curator principal al comunității reformate în anii 1661 și 1662. Datorită temei abordate, insolit în această secțiune este studiul Danielei Marcu Istrate, „Arheologia bisericilor urbane din sudul Transilvaniei: o abordare preliminară” (p. 137–151), care, într-un mod comparativ, sintetizează, după o muncă acerbă de decenii, principalele rezultate ale cercetărilor arheologice proprii desfășurate la bisericile parohiale din Sibiu, Brașov și Sighișoara și a celor de la Sebeș, realizate de Radu Heitel.

A treia secțiune, intitulată *Topografia urbană*, grupează șapte studii având ca bază de cercetare diferite surse (registre de socoteli, hărți, planuri vechi ale orașelor, imagini istorice, cărți poștale și altele) care tratează istoria a diferite orașe din vechiul regat al Ungariei și Moldova. Astfel, primul studiu, semnat de Balázs Nagy, aduce în discuție o abordare originală a istoriei diplomației prin prisma orașelor rezidență ca locuri ale întâlnirilor regale („Városok-rezidenciák-uralkodói találkozó: középkori magyar városok mint uralkodói találkozó helyszínei az Árpád- és Anjou-korban”, p. 175–179). Exemplele aduse de autor din perioada arpadiană și angevină arată că majoritatea monarhilor străini au vizitat Ungaria în perioada cruciadelor, iar întâlnirile au avut loc fie în Strigoniu/Esztergom, fie în alte așezări importante din regiunea centrală a țării (Conrad al III-lea, rege al germanilor și Ludovic al VII-lea, regele Franței, au traversat Ungaria în 1147, în timpul celei de-a doua cruciade, Frederic I,

Barbarossa, în 1189, mergând la a treia cruciadă), apoi în Visegrád (regii Boemiei și Poloniei vizitând Ungaria din cauza legăturilor politice sau dinastice strânse) și mai târziu în Buda (vizita lui Charles al IV-lea din Luxemburg, în 1366, împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul a stat la Buda câteva luni). În al doilea studiu al secțiunii, cu titlul „Kolozsvár legrégebbi számadáskönyvéről” [Despre cel mai vechi registru de socoteli al Clujului, p. 181–212], istoricul de artă András Kovács publică un document extrem de interesant din trecutul Clujului, un fragment din primul registru de socoteli din 1453, cunoscut sub titlul latin: *Registrum hungarorum de Ciuitate Cluswar*, cu informații prețioase cu privire la topografia orașului, la locuitorii lui, administrația și fiscalitatea urbei. Péter Levente Szöcs prezintă o lucrare despre topografia medievală a orașelor Satu Mare și Mintiu („Szatmár és Németi középkori topográfiajáról”, p. 213–219), propunând o revizuire a surselor documentare pe baza elementelor topografice și în paralel evaluarea aspectelor relevante pentru perioada medievală. Folosind cadrul metodologic și conceptual dezvoltat pentru seria *Atlaselor orașelor istorice*, studiul analizează elementele dominante ale topografiei celor două orașe „gemene” (separate până în 1712): surse de apă, fortificații, clădiri dominante, parcelarea orașului, arătând că războaiele otomane din secolele al XVI-lea și al XVII-lea au distrus peisajul medieval aproape în totalitate. În studiul său despre orașul Pécs/Quinqueecclesie în Evul Mediu târziu („Pécs a késő középkorban”, p. 221–227), istoricul maghiar István Petrovics caută să surprindă legătura dintre dezvoltarea urbană a orașului din sudul Ungariei și faptul că orașul a stat sub jurisdicție episcopală. Autorul arată că deși stăpânirea ecleziastică a restrâns autonomia orașului, Pécs a avut o structură unificată atât din punct de vedere juridic, cât și topografic, iar relațiile dintre episcop și cetățenii orașului au fost, de-a lungul secolelor, armonioase. Anda Lucia Spănu realizează o incursiune concisă a reprezentării în secolele al XVII-lea și al XIX-lea a „Clujului în imagini istorice. De la Georg Hoefnagel la Ludwig Rohbock” (p. 229–239). Cercetătorul sibirian Dan Dumitru Iacob analizează și descrie într-o manieră microscopică „Planul orașului Focșani din 1855, realizat de căpitanul Marcus Terbuhović” (p. 241–258 + 1 planșă), care este unul inedit și a fost descoperit de autor în Arhivele Naționale ale Austriei. Pe baza acestuia, autorul interpretează geografia din jurul orașului, toponimia, topografia și anumite aspecte din arhitectura urbană a Focșaniului. În articolul „Frânturi din istoria Clujului în Belle Époque prin cărțile poștale” (p. 259–267), Radu Mârza oferă aspecte din istoria ilustrată a anumitor locuri din Cluj, din primele două decenii ale secolului al XX-lea, analizată prin imaginile imprimate pe cărțile poștale și prin câteva texte scrise pe acest tip de izvor.

Nucleul orașelor în jurul căruia s-a/s-au coagulat așezarea/așezările și s-a desfășurat viața comunităților în Evul Mediu și în perioada modernă timpurie este reprezentat de *Instituțiile ecleziastice în orașe*, care definesc cea de-a patra secțiune a volumului prin cele cinci articole dedicate organizării topografiei și spațiului ecleziastic, urmărilor schimbărilor confesionale și specificului vieții religioase în orașele din Transilvania, în general, și în Cluj în mod particular. După cum era și firesc, ca o continuare a studiilor anterioare, și autorii acestei secțiuni scot în evidență într-o manieră comparativă istoria ecleziastică și a vieții religioase a Clujului. Carmen Florea ne dezvăluie aspecte din cultura, practica și formele „Exersării carității în Clujul medieval” (p. 271–277), aducând în prim plan mijloacele și spațiile prin/în care se desfășurau acțiunile de caritate, respectiv fraternități, spitale și așezăminte mendicante. Mihaela Sanda Salontai readuce în discuție topografia și identificarea „Așezămintelor monastice ale ordinelor cerșetoare din Cluj și Sibiu la sfârșitul Evului Mediu” (p. 279–285), lansând noi ipoteze privind localizarea conventului dominican din Cluj și a celui inițial din Sibiu, sau a celor două așezăminte religioase feminine ale Ordinului Franciscan din Cluj, respectiv cel al clariselor și cel al surorilor terțiare/beghine. „Ordinele mendicante în Transilvania în pragul Reformei. Exemplul mănăstirii dominicane din Cluj” (p. 287–295) reprezintă un studiu în care Măria Lupescu Makó analizează dintr-o perspectivă nouă pentru istoriografia românească situația mănăstirii dominicanilor din Cluj la sfârșitul Evului Mediu și soarta bunurilor mănăstirii sub impactul instalării Reformei în Transilvania. Articolul Mariei Crăciun, cu un titlu foarte sugestiv: „Practica religioasă, spațiul ecleziastic și identitatea confesională a Bisericii Antitrinitare în Transilvania epocii moderne timpurii” (p. 297–311), oferă o abordare istoriografică unică privind antitrinitarianismul/unitarianismul, și anume modul în care acesta a evoluat și s-a manifestat în practica religioasă cu scopul construirii identității ei confesionale în raport cu doctrina acestei Biserici. Ca o completare la articolul menționat anterior, Gábor Sipos discută despre „Reformații din Cluj în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea” (p. 313–317), pornind

de la apariția primei comunități de reformați calvini în primul deceniu al secolului al XVII-lea și avaturile ei în obținerea exercitării libere a religiei lor și a unor lăcașuri de cult într-un oraș care la sfârșitul secolului al XVI-lea era considerat unitarian.

Cea de-a cincea secțiune, *Administrație și gospodărie orășenească*, grupează 12 articole care fructifică mai ales documentele de arhivă din perioada premodernă. Studiul lui László Szabolcs Gulyás analizează fenomenul prin care forma de stăpânire asupra unei localități – posesie nobiliară, ecleziastică sau regală – putea să contribuie la nivelul de urbanizare a acestora („A mezővárosok kialakulásának birtokjogi vonatkozásai”, p. 321–328). Investigația a privit 124 de târguri din nord-estul Ungariei medievale, pe exemplele cărora autorul arată că acele localități care erau subordonate suveranului au ajuns, în decursul secolului al XIV-lea, la cel mai înalt nivel de dezvoltare urbană. În studiul său despre localitățile de sub posesiunea domeniială a Curții de la Alba Iulia („A gyulafehérvári uradalom néhány mezővárosáról a 16. század második felében”, p. 329–336), Emőke Gálfi arată acele împrejurimi prin care târgurile Abrud, Aiud, Zlatna și Teiuș din posesia Capitlului Transilvaniei din Alba Iulia au ajuns, după secularizare, în stăpânire regală. Lidia Gross ne oferă o filă savuroasă din istoria Clujului din a doua jumătate a secolului al XV-lea, prin prezentarea a două „Biografii intersectate: Ambrosius Sartor și Ambrosius Litteratus, doi patricieni din Clujul secolului al XV-lea” (p. 337–343), primul meșter croitor, cu funcție importantă în administrația Clujului, jurat al sfatului orașului și jude, al doilea notar al orașului la un moment dat, apoi jude și jurat al Clujului în anumiți ani. Ciprian Firea încearcă să reconstituie viața artistică a Clujului în prima jumătate a secolului al XVI-lea prin aflarea unui răspuns la o demonstrație interogativă. „O breaslă a pictorilor la Cluj în secolul al XVI-lea? Mărturii documentare inedite” (p. 345–350), reușind, într-un cadru mereu comparativ, să identifice existența unor pictori și chiar a unei „bresle artistice” în Clujul de la sfârșitul Evului Mediu. Sprijinindu-se pe rezultatele cercetării sistematice și amănunțite privitoare la salariile și prețurile din orașele din Transilvania, Zsolt Simon publică rezultatele preliminare referitoare la Sibiul medieval [„(Nagy)szebeni bérek a középkorban”, p. 351–358]. Un alt studiu care are la bază registrele de socoteli orășenești este semnat de Julia Derzsi („A Szász Nemzeti Universitas igazgatása a 16. század utolsó harmadában a nagyszebeni polgármesteri számadáskönyvek tükrében”, p. 359–370) care analizează modul de funcționare a Universității Săsești, organul politic central al sașilor transilvăneni, în ultimele trei decenii ale secolului al XVI-lea, precum și costurile administrației acesteia. Lucrarea Máriei Pakucs-Willcocks („Igény és fogyasztás: a nagyszebeniek és a «török marha»” a 16 században”, p. 371–377) discută aspecte despre cererea și consumul locuitorilor Sibiului față de produsele aduse în oraș din Imperiul Otoman de-a lungul secolului al XVI-lea. László Pakó ne prezintă începuturile unei instituții aparte din istoria Clujului, cea a procurorilor publici („A kolozsvári jogügyigazgatók és a városi vagyon védelme: 1584–1660”, p. 379–387) și rolul acestora în gestionarea bunurilor cetățenilor decedați fără moștenitori. Enikő Rűsz-Fogarasi tratează „Socotelile orașului Cluj și gospodărirea localității în perioada principatului” (p. 389–395), oferindu-ne o analiză primară a evidențelor veniturilor și cheltuielilor în gospodărirea orașului Cluj și evidențierea instituțiilor care le-a produs. Valentin Constantinov ne propune o temă despre „Relațiile Țării Moldovei cu orașele transilvănene în primele decenii ale secolului al XVII-lea” (p. 397–400), scoțând în evidență rolul relațiilor domnilor și dregătorilor moldoveni cu mediile politice și economice din orașele Transilvaniei în conflictele îndreptate împotriva adversarilor comuni, autorul optând pentru conflictele cu principele transilvan Gabriel Báthory. Zsófia Szirtes oferă aspecte despre conviețuirea sibiienilor cu soldații găzduiți în orașul Sibiu, devenit centrul militar-administrativ al Transilvaniei la începutul stăpânirii habsburgice („Katonaság és polgárság Nagyszebenben a Habsburg-uralom kezdetén. Vázlat”, p. 401–406). Ultimul articol din secțiune, care aparține lui János Kristóf Murádin ne călăuzește într-o perioadă foarte dificilă din istoria Clujului, cea din 1941–1944, prezentând organizația locală a Partidului Transilvănean („Az Erdélyi Párt kolozsvári városi szervezete 1941 és 1944 között”, p. 407–417) în contextul vieții politice de atunci.

În cea de-a șasea secțiune sunt incluse șapte studii care au ca punct de investigație *Învățământul, cultura și spațiile culturale urbane*. Studiul lui István Kenyeres, cu titlul „Buda középkori levéltára és Kolozsvár” [Arhiva medievală a orașelor Buda și Cluj, p. 421–430], își propune să exploreze urmele arhivei medievale din Buda, arătând că acest oraș, care la sfârșitul

secolului al XIII-lea și începutul celui de-al XIV-lea a fost considerat deja capitala regatului, a servit ca model pentru celelalte orașe libere regale, printre care și Clujul, atât din punct de vedere juridic cât și din punct de vedere al managementului urban, prin modelarea structurii cancelariei orășenești și a arhivelor strâns legate de aceasta la realitățile din zone diferite ale țării. Adinel Dincă, prin studiul propus: „Biblioteca orașului Sibiu» în Evul Mediu. Câteva considerații pe marginea unei confuzii istoriografice” (p. 431–436) lansează o nouă ipoteză privind datarea începutului funcționării unei „biblioteci medievale a orașului Sibiu”, respingând mai vechile idei istoriografice, precum înființarea acesteia cândva în secolul al XIV-lea; toată demonstrația este așezată într-o amplă analiză comparativă privind fenomenul apariției bibliotecilor orășenești în Europa Centrală. În urma a două decenii dedicate cercetărilor fenomenului peregrinării academice, László Szögi reușește să prezinte o imagine precisă despre universitarii clujeni care au fost educați în străinătate. Graficul atașat lucrării („Kolozsvár városi diákok az európai egyetemeken 1526–1919”, p. 437–446) afișează informații despre 1 017 studenți originari din acest oraș și înmatriculați la universități europene din 1526 până la Primul Război Mondial. Articolul lui György Gaal: „A Báthory-egyetemtől a Ferdinánd Egyetemig. A kolozsvári felsőoktatás első százada” (p. 447–458) examinează istoria învățământului superior de la Cluj începând cu 1581 și până în 1920. În articolul „Prezența Universității din Cluj la Sibiu în anii 1940–1945 și impactul său asupra vieții cotidiene a orașului-gază” (p. 459–465), pe baza documentelor și a presei, a amintirilor unor profesori sau studenți și a unor studii privind istoria Universității, Vasile Ciobanu evaluează efectul mutării Universității clujene la Sibiu, în septembrie 1940, după „arbitrajul” de la Viena, din 30 august 1940, asupra demografiei și afacerilor sau asupra vieții culturale românești și a vieții politice din oraș. Miklós Székely ne introduce în istoria de 32 de ani a „Muzeului Industriei Francisc Iosif din Cluj, 1887–1918” (p. 467–479) și a colecțiilor sale, argumentând contextul istoric în care acest tip de muzee și-au făcut apariția pe teritoriul Ungariei, respectiv fondarea lor datorându-se dezvoltării industriei, economiei și învățământului, stabilind motivul pentru care acesta a fost înființat, și anume pentru susținerea învățământului profesional de la Cluj, și anul, 1926, în care colecția muzeului a fost desființată. Păstrând atmosfera secolului al XIX-lea, Ioana Rus-Cacovean atrage atenția asupra percepției defectuoase și minimalizării importanței „monumentului industrial” prin ilustrarea monografică a unui studiu de caz: „O fabrică transformată în școală: Fabrica de Zahăr din Cluj și Institutul Regal de Corecție” (p. 481–489).

Cele șapte studii incluse în cea de-a șaptea secțiune abordează o tematică colorată și plină de noutăți de microistorie: *Viață cotidiană urbană*. Gyöngy Kovács-Kiss ne reîntoarce în perioada mai timpurie a Clujului, prezentând locații și forme diverse de interacțiune și de petrecere a timpului liber din perioada principatului („A szabad társas érintkezések néhány színhelye és formája a fejedelemség kori Kolozsváron”, p. 493–500). Annamária Jeney-Tóth prezintă modul în care cetățenii orașului Cluj au primit vizitele principilor Gheorghe Rákóczi I și II, între 1630 și 1649 („Fejedelmi kíséret és a város ünnep- és hétköznapijai a két Rákóczi György fejedelemsége idején”, p. 501–509). Ana-Maria Gruia reconstituie contextul istoric în care „Farmaciile din Clujul epocii moderne” (p. 511–517) își fac apariția (secolul al XVI-lea), se dezvoltă, se administrează și acționează, fiind supuse analizei cu predilecție secolul al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea; autoarea distinge diferite tipuri de farmacii (publică, privată, iezuită) și propune o identificare a lor în teren prin marcarea pe harta Iozefină (p. 513). Studiul semnat de Andrea Fehér, despre criminalitatea feminină din Clujul secolului al XVIII-lea („Bűn és bűnhődés. Nők által elkövetett bűncselekmények megítélése a 18. századi Kolozsváron”, p. 519–524), analizează în detaliu tipurile de infracțiune comise de cele 260 de femei identificate în documente, prezentând totodată contextul legal și practicile juridictionale obișnuite ale instanței, la fel și strategiile narative utilizate în aceste procese inchizitoriale. Pe baza corespondențelor mai multor familii aristocrate, Klára Papp dezvăluie câteva aspecte interesante despre viața cotidiană de la mijlocul secolului al XVIII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea din Cluj („Arisztokrata hétköznapiok Kolozsváron – a családi levelezések tanúsága szerint”, p. 525–531), când reprezentanți de seamă ai nobilimii au cumpărat case în oraș pentru a petrece iarna aici: Crăciunul, sezonul de bal și carnavalul, au ținut recepții și au urmat tratamente medicale. Gábor Gyányi aduce în atenție o noțiune cheie a istoriei urbane: termenul de „flâneur” („Flânerie (kószálás): a várostörténet kulcsfogalma”, p. 533–537), aplicat, prin experiența umană a omului metropolitan,

într-o viziune holistică, asupra orașului modern în întregul său trecut. În ultimul studiu al secțiunii și al volumului semnat de Ionuț Costea despre „Publicitate și cultură urbană în perioada interbelică la Cluj (anii 20 ai secolului al XX-lea)” (p. 539–547), se prezintă modul în care „reclamele reflectă dinamica vieții cotidiene urbane a Clujului”, având ca bază de analiză tipăritura editată de Paul Mihnea în 1923, „Tabloul locuitorilor orașului Cluj”, care constituie un catalog de reclame și totodată un inventar al populației, profesiilor, instituțiilor și firmelor.

În încheiere, dorim să subliniem că volumul are o calitate grafică deosebită și o valoare științifică ridicată, care va constitui atât pentru generația prezentă cât și pentru cea viitoare un instrument de lucru indispensabil și o lectură obligatorie pentru cei care vor fi interesați de istoria Clujului, un model de urmat pentru cei care vor dori să abordeze teme de istoria orașelor.

Maria Crîngaci Țiplic, Julia Derzsi

Hermannstadt im Jahre 1790. Verlegt und gedruckt bei Martin Hochmeister / Sibiu în anul 1790.
Editat și tipărit de MARTIN HOCHMEISTER, editori: CORNEL LUNGU, LILIANA POPA, traducători:
LILIANA POPA, ELENA CERNEA, Hermannstadt / Sibiu, Honterus Verlag, 2015, 225 + 217 p., facs., il.

Apărută în urmă cu 227 de ani, cartea de față este astăzi o raritate bibliografică. Drept urmare, reeditarea ei, însoțită de o introducere, de note și de traducerea în limba română, constituie un act de restituție meritoriu, care a necesitat cunoștințe temeinice și un travaliu științific intens. Inițiativa celor doi editori, istoricul Cornel Lungu și arhivista Liliana Popa – ambii cunoscuți pentru realizările lor în cercetarea trecutului Sibiului –, venea la câțiva ani după ce, la Cluj-Napoca, Victor Coroianu a tradus și editat lucrarea cu grave erori, pornind de la atribuirea calității de autor lui Martin Hochmeister, indicat clar ca editor și tipograf al cărții. Inițiativa acestei ediții noi i-a aparținut lui C. Lungu, iar Elena Cernea a început să traducă textul. Aceste împrejurări sunt prezentate de Liliana Popa, care s-a alăturat proiectului, într-o prefață intitulată sugestiv *Hermannstadt im Jahre 1790 sau Cartea cu două fețe*, un veritabil studiu ce creionează epoca de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când a apărut elaboratul în cauză, „prima sinteză monografică a unui oraș din România și primul «ghid turistic» alcătuit pe actualul teritoriu al țării noastre” (p. 10). Liliana Popa – o specialistă cunoscută în istoria cărții vechi și, mai nou, exegetă a vieții și operei lui Vasile Aaron (1780–1821), membru aproape ignorat al Școlii Ardelene – conchide că autorul lucrării editate de Martin Hochmeister junior (1767–1837) nu este cunoscut. Editorul a fost doar inițiator al unui calendar cum erau atunci la modă, pentru anul 1790. Acest tip de lucrări, obișnuite și în Editura Hochmeister, cuprindea date despre calendarul anului respectiv, despre familia domnitoare, așezarea orașului, despre comerț, meserii, activitatea administrativă, poșta, monedele folosite, cultura orașului etc. Astăzi, asemenea informații sunt întâlnite îndeosebi în ghidurile turistice, fapt ce, probabil, l-a determinat și pe V. Coroianu să-și intituleze varianta publicată: „primul ghid turistic din România”. De altfel, ideea este susținută și de alți autori¹, pentru că, în epocă, lucrarea a îndeplinit și acest rol de informare a vizitatorilor orașului ori oaspeților sosiți aici cu afaceri. Autoarea introducerii ajunge la concluzia că au colaborat la adunarea și la redactarea informațiilor pentru această lucrare mai mulți intelectuali din cercul familiei Hochmeister, eventual francmasoni (p. 19). Pe foaia de titlu a unei ediții se precizează că ideea lucrării a aparținut editorului. Aici se scrie că este o încercare de prezentare generală a comerțului și meseriilor și calendar de călătorie al Sibiului din anul 1790 – „veranstaltet und verlegt”, deci „organizat/pregătit și editat” de Martin Hochmeister (facs. p. 206). Autoarea constată că au existat două „variante”, deosebirea fiind la pagina de titlu a lucrării, și nu în cuprins. Concluzia se întemeiază pe consultarea celor câteva exemplare păstrate la Sibiu și la Cluj-Napoca. De asemenea, sunt stabilite filiațiile informațiilor, sursele folosite pentru documentare. Suntem de acord cu autoarea că avem de-a face cu un ghid-monografie, prima lucrare de acest fel apărută la noi.

¹ *Ziarul financiar* (București), 27 aprilie 2007; *Turnul Sfatului* (Sibiu), 14 august 2016.

Conținutul lucrării editate de Hochmeister junior este analizat critic, constatându-se, de exemplu, că sistematizarea dorită a informațiilor pe diferite capitole nu a fost riguroasă, ceea ce întărește ipoteza că au lucrat mai mulți autori. Ca în orice monografie, se începe cu o prezentare a așezării orașului și a împrejurimilor sale, urmată de un istoric succint al așezării. Urmează descrierea fortificațiilor, demografia (14 000 de locuitori), aspectele urbanistice: piețe, străzi, edificii, iluminatul public (care lipsea, fapt blamat de autori, pentru că Sibiul era atunci capitala provinciei transilvane). În schimb, este lăudată cultura sibiană: tipografia Hochmeister cu activitatea sa bogată, cu ziarul bisăptămânal *Der Kriegsbote* (apărând din 1784 ca *Siebenbürger Zeitung*) și cu prima revistă transilvăneană, *Siebenbürgische Quartalschrift*, cu două librării, două biblioteci, patru tipografii și comorile adunate de baronul Brukenthal în palatul din Piața Mare, teatrul (cu un edificiu propriu din 1787) și școlile. Lucrarea descrie apoi viața economică a orașului și este interesant de observat că autorii deplâng faptul că orașul nu avea decât „o singură fabrică”, folosind chiar termenul fabrică (Fabrik, în germană); or, în istoriografia noastră „fabrica” este cunoscută ca „manufactura lui Galaratti”². Remarcăm, de asemenea, în introducere, lămurirea contextului politic în care a apărut lucrarea și menționarea unei recenzii apărute în *Siebenbürgische Quartalschrift*, în care sunt recunoscute unele deficiențe și se avansează ideea unei noi ediții, îmbunătățite.

Introducerea este bine-venită pentru cititorul de astăzi și facilitează utilizarea volumului bilingv. Observăm doar că lucrarea citată la nota 3, *Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal*, apărută în 1919, reeditată în 1990 și încă în două rânduri, nu este a lui Nicolae Iorga, care a fost doar editorul ei și autorul unei introduceri. Prin urmare, nici aprecierea atribuită istoricului nu-i aparține, ci este a lui Emil Neugeboren, deputat și ziarist sas, care este autorul lucrării, nemenționat în 1919 din motive politice³. Remarcabile sunt și notele editorilor care oferă explicații privind situația fortificațiilor, a unor edificii menționate în carte, denumirile unor străzi, elemente de urbanism, personalitățile amintite, aspecte ale vieții economice etc. Acestea sunt foarte utile tuturor cititorilor.

În condițiile în care lucrarea editată de Hochmeister junior, devenită o raritate, era prea puțin cunoscută și utilizată de cercetători – în pofida faptului că oferă informații prețioase –, realizarea acestei ediții bilingve trebuie salutăată ca un act de cultură, interesând nu doar Sibiul, ci pe toți cei interesați de trecutul orașelor, al societății europene din secolul al XVIII-lea.

Vasile Ciobanu

NORA LAFI, *Esprit civique et organisation citadine dans l'Empire ottoman (XVe–XXe siècles)*, Leiden, Boston, Brill, 2018, 360 p.

Publicată în colecția „The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy”, coordonată de Suraiya Faroqhi și Boğaç Ergene, vol. 64, cartea semnată de Nora Lafi are, la origine, teza ei de habilitare. Specialistă, recunoscută, pe plan internațional în domeniul studiilor orientale, autoarea a redeschis dosarul unei teme dificile și controversate, privitoare la presupusa absență a spiritului civic și a capacității de autoorganizare urbană în lumea islamică și otomană înainte de apariția modernității, și aceasta din urmă percepută, clișeizat, drept efect al expansiunii coloniale și al europenizării. Prin volumul asumat, Nora Lafi propune o perspectivă mult mai nuanțată asupra

² Thomas Nägler, „Contribuția sașilor la dezvoltarea economică a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Studii de istorie a naționalității germane și a înfrățirii ei cu națiunea română*, editor Carol Göllner, II (București: Editura Politică, 1981), 107–108; Eugen Străuțiu, *Sibiul între medieval și modern* (Sibiu: Etape, 2000), 65; Nicolae Nistor, Mircea N. Marinescu-Frăsinei, *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*, II (Cluj-Napoca: Dacia, 1990), 19.

³ Vezi Vasile Ciobanu, „Wer ist der Autor der Broschüre *Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal*?”, *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* (München), 14, nr. 1 (1991): 37–39.

organizării orașelor islamice și otomane, demonstrând – foarte convingător, în opinia noastră – că Statul și Religia nu au fost factori singulari în structurarea vieții urbane, ci a existat și o sferă civică a guvernării, în care un rol esențial l-au jucat notabilii sau elitele urbane locale. Cu alte cuvinte, obiectivul principal al lucrării este acela de a demonstra existența în orașele Imperiului Otoman a unei „instanțe de expresie a puterii civice a notabilității urbane” (p. 3), pe al cărei fundament au fost inițiate reformele urbane din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, privite nu ca un import modernizator, ci ca o necesitate internă de reformare a unei structuri de guvernare urbană tradițională.

Pe parcursul celor patru capitole în care este împărțit volumul, autoarea își construiește sistematic și cu acribie argumentația, abordarea problemelor importante fiind prefațată constant de câte o evaluare critică a principalelor teze istoriografice dedicate temelor respective. În cadrul instrumentarului de lucru, încă de la început ea își precizează atât obiectivele, metodele și sursele de lucru, cât și conceptele folosite, dintre care două sunt elemente-cheie pentru înțelegerea titlului și a întregului eșafodaj al cercetării: „spirit civic” și „notabili / notabilități”.

Cu certe rădăcini și tradiții în societatea europeană, conceptul de „spirit civic” poate fi utilizat, fără reținere, și pentru prospectarea realităților urbane din lumea musulmană. În opinia autoarei, prin „spirit civic” se înțelege „nu doar conștiința partajată de către diferiți actori ai vieții urbane a necesității unei implicări emanând de la societatea locală în afacerile orașului, ci, de asemenea, ansamblul inițiativelor și instituțiilor ce derivă din această conștiință și care întruchipează, la scara orașului și a cartierelor sale, rolul în procesul de decizie, administrare, guvernare și mediere” (p. 2). Spiritul civic este reprezentat cel mai adesea de notabilii locali, cei care controlează, în general, corpul urban, și care beneficiază de o serie de prerogative exercitate în folosul comunității, așa cum vom vedea mai încolo.

Pentru atingerea obiectivelor studiului, autoarea explorează documentar un vast spațiu geografic, din Magreb până în Anatolia, și din Orientul Mijlociu până în Balcani, concentrându-și investigațiile asupra celor mai importante centre și comunități urbane ale lumii islamice și otomane premoderne și moderne, între care: Istanbul, Damasc, Alep, Cairo, Alexandria, Tripoli și Tunis. Apelând la un număr impresionant de surse arhivistice, în special petiții, Nora Lafî probează existența instituțiilor locale de deliberare și decizie în materie urbană din lumea otomană, arată modul în care funcționau aceste instituții și cum s-a conturat o veritabilă sferă publică urbană.

Dintr-o perspectivă logică a cercetării, autoarea a fost preocupată, mai întâi, să investigheze modul în care Imperiul Otoman a moștenit o serie de elemente și principii fundamentale ale guvernării urbane specifice Antichității și Evului Mediu. Demersul este precedat de o prezentare a principalelor teze istoriografice privitoare la evoluția orașelor din Orientul Mijlociu de la Antichitate la Evul Mediu islamic, fiind semnalate, selectiv, influențele romane, bizantine și persane asupra orașelor musulmane.

Următorul palier istoric și tematic căruia i s-a acordat atenție în cadrul cercetării îl reprezintă orașele intrate sub influența sau în componența Imperiului Otoman. Punând în discuție cutumele, tradițiile, fiscalitatea, relațiile sociale, legislația urbană și codurile religioase și morale, mai ales din orașele medievale și premoderne arabo-musulmane, autoarea și-a propus să afle dacă a existat un fundament al guvernării urbane care să emane de la societatea locală, întruchipat, de pildă, în existența unui ansamblu de percepțe, coduri, funcții și personaje specifice guvernării urbane locale. O sursă importantă pentru analizarea acestor aspecte sunt cronicile citadine, abundente în perioada otomană. Documentele respective conțin informații despre evenimentele importante din existența orașului, biografiile notabililor și guvernanților, deciziile pe care aceștia le-au luat, legăturile de rudenie, privilegiile, sărbătorile, tradițiile, simbolurile, contractele comerciale și altele, fiind păstrătoare ale memoriei colective și administrative urbane. Din cercetarea lor reiese efectiv cine erau exponenții puterii centrale în orașe și cine erau reprezentanții comunităților locale care aveau un rol în administrarea vieții urbane. În acest sens, se remarcă, în primul rând, guvernatorii orașelor, mulți de sorginte militară, cu atribuțiile lor, și cadiii, priviți atât în calitate de judecători și mediatori ai conflictelor urbane, comerciale, sociale și civile, cât și ca arbitri între reprezentanții puterii centrale și elitele urbane locale. Pe lângă aceștia mai existau și funcționari mai mărunți, precum defterdarul (trezorerul) și caimacamul, unii dintre ei provenind chiar dintre notabilii locali. Administrația locală

era reprezentată de către șefii de corporații, șefii piețelor, conducătorii cartierelor, șefii comunităților confesionale, șeful poliției, dascălii școlilor și alții, cu toții alcătuind categoria notabililor. Nu în ultimul rând, în sfera civică locală intrau și reprezentanții unor grupuri sociale sau categorii nobile cu ascendență profetică (*ashraf*), care se bucurau de prestigiu local și de privilegii fiscale și politice, aveau influență în cartierul sau pe strada lor și puteau participa la exercitarea puterii orășenești.

Un alt aspect analizat în acest volum se referă la instanțele civice ale notabilității sau la instrumentele de acțiune prin intermediul cărora se reprezentau colectiv aceste grupuri de notabili în fața suveranului sau a guvernatorului. Un instrument esențial de comunicare între notabili și reprezentanții puterii centrale era petiția. Arhicunoscut și uzitat atât în lumea bizantină, cât, mai ales, în lumea musulmană medievală și modernă, sistemul petiționar era o procedură administrativă de semnalară și rezolvare a unei probleme individuale sau colective care nu putea fi soluționată pe căile administrative obișnuite. Autoarea a cercetat mii de petiții și documente din arhivele imperiale otomane pe baza cărora a arătat care era drumul birocratic al acestor documente, atribuțiile biroului central de petiții, registrele de petiții (cu regeste). La fel ca și cronică, petiția evidențiază existența unei sfere civice citadine și a unor instituții municipale, profesionale și comunitare. Un alt instrument de comunicare cu puterea centrală îl reprezentau adunările publice ale notabililor care deliberau asupra unei chestiuni comunitare, ceea ce le transforma în adevărate forumuri ale opiniei publice citadine.

O altă direcție a cercetării se referă la vechiul regim otoman al guvernării urbane din secolele XV–XVIII. În acest context, un aspect important investigat îl constituie modul în care s-au realizat contactul și transferul între structurile administrative urbane, anterioare cuceririi otomane și cele specifice dominației otomane. Nora Lafi surprinde modificările intervenite în administrarea orașelor cucerite, detaliază ierarhia administrativă otomană și prezintă procesul de reglementare și codificare administrativă la nivel central și local. Prin analiza recensămintelor (*Tahrir Defteri*) din perioada de început a dominației otomane, autoarea și-a propus să afle cum s-a perpetuat și a fost recunoscut de către otomani spiritul civic local în diferitele zone ale Imperiului și cum s-au adaptat notabilii din orașe față de cerințele regimului politico-administrativ otoman. Interesată să controleze comunitățile urbane, puterea centrală a recunoscut și a integrat în sistemul administrativ imperial acele structuri și corpuri civice și confesionale tradiționale care au consimțit să se supună otomanilor. Elementele de legătură dintre guvernatorii imperiali și comunitățile locale au fost notabilii, ale căror putere și prerogative s-au conservat sau chiar au crescut în provinciile cu majorități musulmane. Autoarea precizează însă că și în provinciile cu majorități creștine s-a ajuns la o coabitare între administrația centrală și cea locală, fie prin recunoașterea unor privilegii și delegarea unor sarcini liderilor comunităților confesionale, fie prin convertirea notabililor interesați să-și conserve funcțiile și privilegiile.

Un aspect important al cercetării îl ocupă definirea grupului notabililor (sau bătrânilor) și evidențierea prerogativelor notabilității. Notabilii, care alcătuiau un fel de oligarhie orășenească recunoscută și acceptată de comunitate, nu constituiau un grup omogen în societatea urbană otomană, în afara diferențelor geografice și cronologice fiind divizați de interese politice, comunitare, profesionale și sociale. Ei au reușit însă să se integreze în sistemul imperial de guvernare otoman, iar în schimbul recunoașterii prerogativelor lor civice garantau ordinea socială urbană. Nora Lafi subliniază că, fără a fi un sistem democratic, modul de acțiune al notabililor comportă acțiuni și principii de delegare, reprezentare și deliberare și implică o responsabilitate socială și morală a acestora față de comunitate. De asemenea, deși nu avem de-a face cu o birocrație urbană similară celei contemporane, ci cu o dimensiune de auto-organizare a societății locale, nucleul notabililor (numit frecvent în documente *a'yan*) avea certe atribuții municipale, de natură juridico-administrativă, fiscală, filantropică etc. Mai concret, dintre prerogativele notabilității civice făceau parte menținerea ordinii sociale în oraș, distribuirea contribuțiilor fiscale pe cartiere și străzi, reglementarea regimului construcțiilor și sistematizării străzilor, reglementarea comerțului și a funcționării piețelor, gestionarea bunurilor publice (zidurile orașului, băile publice, școlile, fântânile, cuptoarele etc.) și, nu în ultimul rând, reprezentarea simbolică a corpului urban față de autoritățile imperiale. Notabilii gestionau și memoria colectivă urbană prin obligația de a redacta cronică orașului, sarcină care era delegată unuia dintre ei. Autoarea arată și cum au evoluat compoziția și statutul notabililor în decursul timpului, mai ales în fazele de tranziție, marcate de revolte urbane.

În a doua jumătate a volumului se tratează despre aspectele modernizării urbane, un întreg capitol fiind consacrat studierii perioadei de tranziție prin care a trecut Egiptul între anii 1798 și 1830, caracterizată prin ocupația franceză și instaurarea regimului lui Muhamad Ali. Nora Lafi a fost interesată să urmărească reformarea vechilor instituții municipale, implicit a sferei civice, și adaptarea notabililor la procesul modernizator impus de ocupația militară franceză, apoi de consuli străini și de regimul instaurat de Muhamamd Ali. În acest sens, un studiu de caz semnificativ îl reprezintă cel alocat constituirii, activității și atribuțiilor Comisiei Ornato, din Alexandria, din care făceau parte, la paritate, atât reprezentanții puterilor străine, cât și notabili locali.

Ultimul capitol se referă la interpretarea reformelor urbane otomane din perioada modernă (secolele XVIII–XIX), mai precis din perioada *tanzimatului*, autoarea făcând o analiză critică asupra principalelor teze istoriografice dedicate acestui subiect. Sunt analizate legile și reformele referitoare la organizarea și administrarea orașelor otomane, un loc important revenindu-i Istanbulului. Inițiativele otomane de reformare a vieții urbane sunt evaluate atât prin comparație cu procesele de modernizare urbană din Europa, în special cele din Franța și Anglia, cât și printr-o comparație internă, respectiv cea dintre centru și periferie sau dintre Capitală și marile orașe provinciale. Dacă unul dintre „laboratoarele” în care se experimentează inovația urbanistică în centrul Imperiului este Galata, cartierul cel mai „european” al Istanbulului, pentru cercetarea modernizării urbane în provincii autoarea a optat, în special, pentru orașele Tripoli, Damasc și Alep.

Lucrarea realizată de Nora Lafi este realmente inovatoare, schimbând paradigmele privitoare la organizarea și modernizarea orașelor otomane. Ea combate cu argumente documentare și logice vechile teze istoriografice care propagau predominanța în vechile societăți orientale a unei ordini sociale de natură exclusiv religioasă, care subliniau incapacitatea societăților locale de a se auto-organiza sub raport civic urban, care plasau modernizarea exclusiv pe seama importurilor culturale europene sau a expansiunii coloniale și care negau participarea elitelor locale la construcția națională. Dimpotrivă, autoarea ajunge la concluzia că, indiferent de realitățile geo-politice și diferențele istorice care caracterizau orașele otomane și indiferent de pluralitatea tiparelor reformatoare prin care acestea au trecut (*tanzimat*, „europenizare”, colonialism), „au existat în fiecare dintre aceste orașe instanțe de expresie civică locală negociate, aflate în mâinile notabilităților, diferențiate în funcție de locuri și epoci. Aceste instanțe au reușit, în general, să obțină recunoașterea, în cadrul vechiului regim otoman, a prerogativelor vitale ale guvernării urbane” (p. 289), contribuind direct și semnificativ la reformarea organizării și conviețuirii urbane din Imperiul Otoman.

Înainte de a încheia, trebuie să mai menționăm un aspect important, care consolidează valoarea științifică a acestui studiu. Substanța documentară a lucrării provine din consultarea unui volum considerabil de documente inedite, provenite, mai ales, din arhivele din Istanbul (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), însă și din alte orașe ale fostului Imperiu Otoman, cum ar fi: Damasc, Alep, Tunis, Alexandria, Tripoli, Cairo și Thessaloniki. Un rezultat remarcabil și neașteptat al tenacității și curiozității cu care și-a condus cercetarea Nora Lafi îl constituie descoperirea de către aceasta, în arhivele stambulote, a unor fonduri neinventariate, din care a consultat câteva mii de petiții provenite din diverse părți ale Imperiului. De asemenea, o altă dovadă a efortului de documentare deosebit și a erudiției autoarei o constituie utilizarea unei impresionante bibliografii editate, cu destinație internațională, foarte cuprinzătoare și fertilă în privința multora dintre direcțiile noi de cercetare care îi preocupă și pe istoricii români.

Dan Dumitru Iacob

VIOREL GHEORGHE, *Modernizarea orașului Buzău 1880–1950: arhitectură, urbanism, igienă*, Buzău, Editura Editgraph, 2018, 219 p., il., facs., pl.

Cercetătorul buzoian Viorel Gheorghe reunește în volumul de față zece texte care se constituie în tot atâtea capitole, dintre care șapte au mai fost publicate în reviste de specialitate. Subiectele tratate se subsumează într-adevăr titlului ales pentru volum oferind o imagine clară asupra unor aspecte esențiale din trecutul acestui centru urban în timpul a șapte decenii, când și-a conturat o

individualitate urbanistică printre celelalte orașe ale țării. Așa cum scrie și prof. dr. arh. Teodor Octavian Gheorghiu într-un *Cuvânt-înainte*, cartea trebuie luată în considerare la scrierea unei noi monografii istorice a Buzăului, deoarece pune în circuitul științific o serie de informații care nu ar trebui să lipsească dintr-o asemenea lucrare. Domnul Gheorghiu nu este doar un buzoian declarat, ci și un bun cunoscător al trecutului urbanistic al orașului, la studierea căruia are domnia sa însuși o serie de contribuții autentice. Într-o succintă introducere, autorul face câteva precizări asupra conținutului volumului și precizează obiectivul urmărit: facilitarea accesului celor interesați la studiile sale răspândite în trei periodice de specialitate, completate cu alte trei texte inedite. Desigur, scopul poate fi socotit atins dacă autorul și editura se îngrijesc, în contextul actual dificil al distribuției de carte la nivelul întregii țări, ca acest volum să ajungă în cât mai multe biblioteci publice și particulare. În ultimă instanță, prezentarea noastră are și acest rost, de a face cunoscută cititorilor publicației de față această carte.

În mod firesc, primul capitol este dedicat evoluției demografice a Buzăului până la 1914, deși, având în vedere perioada aleasă de autor, era de dorit ca analiza demografică să se extindă până la anul 1950 și să fie conexasă mai strâns procesului de modernizare ilustrat în diversele aspecte abordate în continuare. De semnalat și publicarea în volum a unei prime forme a textului care în revista de față (tomul 11, 2003) a fost îmbunătățit (vezi, de exemplu, nota 3, în care nu mai apare titlul revistei brașovene în care a semnat Gustav Treiber articolul său despre Buzău, sau la p. 15 absența estimărilor numărului locuitorilor în anii 1835, 1844 și 1859). Textul inedit din secvența următoare tratează un aspect încă prea puțin prezent în istoriografia orașelor, spațiile verzi, a căror insuficiență începem să o resimțim tot mai mult astăzi. Autorul prezintă succint, cu informații din arhive, amenajarea parcului din Crâng, a grădinii publice și a grădinii-parc particulare Marghiloman, o raritate în acest domeniu, toate elemente remarcabile ale identității Buzăului.

Punctul forte al întregii lucrări îl constituie reconstituirea cu lux de amănunte, pe baza documentelor păstrate, a construcției Palatului Comunal. Demersurile au început în 1896 prin contactarea celor mai cunoscuți arhitecți ai momentului (Ion Mincu, Louis Pierre Blanc, Alexandru Săvulescu). Acesta din urmă a elaborat proiectul clădirii a cărei realizare a început în 1899, cu amănările generate de aceleași cauze ca astăzi: exproprieri, demolări, licitații, dar cu o grijă mai mare decât cea din prezent pentru calitatea execuției. Lucrările s-au încheiat la sfârșitul anului 1903, iar edificiul rezultat a fost cea mai însemnată construcție a administrației din provincie, până când a fost depășită de Palatul Administrativ din Iași (1906–1925), rămânând însă emblematic, pentru Buzău și județul cu același nume. Meritoriu este și faptul că autorul a urmărit și daunele provocate palatului de-a lungul vremii de incendii (1905, 1915, 1944), cutremure (1940) și bombardamente (1944) și refacerea lui dificilă în primii ani postbelici, 1945–1949.

În strânsă legătură cu modernizarea a fost și grija edililor Buzăului pentru păstrarea și îmbunătățirea igienei orașului în anii 1880–1914, cu multiple acțiuni (întreținerea străzilor, respectarea normelor de igienă în spațiile publice, construirea unor hale de vânzare a produselor alimentare, aprovizionarea cu apă, combaterea epidemiilor ș.a.) în care Viorel Gheorghe îl remarcă din nou, ca și în prezentările anterioare, pe primarul Nicu Constantinescu.

Un aspect mai puțin cercetat al modernizării îl constituie îmbogățirea orașului cu edificii, școli și aeroporturi militare, care au sporit zestrea edilitară a Buzăului în anii 1882–1936, multe existând și astăzi. Autorul analizează colaborarea dintre autoritățile locale și militari în aceste acțiuni, calificând-o drept fructuoasă pentru ambele părți, deși nu lipsită de fricțiuni. Aceleași autorități buzoiene au manifestat în perioada de referință înțelegere și grijă pentru înmulțirea întreprinderilor industriale din oraș, care ofereau locuri de muncă și contribuiau la sporirea veniturilor comunale, la dezvoltarea așezării, în general. Desigur, au apărut și în acest domeniu conflicte de interese, probleme ce trebuiau să fie și, de obicei, au fost rezolvate, cu respectarea și promovarea intereselor comunității.

De interes deosebit este și prezentarea contribuției arhitectului Duiliu Marcu la construirea Pieței Centrale (Sfinții Îngeri) a orașului (1934–1935), considerată de autor cea mai importantă realizare edilitară buzoiană din deceniul al patrulea, ajunsă astăzi de nerecunoscut. În penultima secvență a cărții, autorul s-a oprit asupra contribuției a doi mari ingineri constructori la modernizarea orașului: Henri Teodoru (Piața Centrală și canalizarea – 1937) și Emil Prager, care a ridicat silozul regional

de cereale (1938–1939), primul din țară de acest tip și de această capacitate (6 000 t), păstrându-se și în prezent. În ultimul capitol al lucrării, inedit, ne sunt prezentate câteva date despre consecințele cutremurului din 10 noiembrie 1940, în Buzău (școli, biserici, case, avariile de la Paltul Comunal fiind menționate în cap. IV) și în al doilea oraș al județului, Mizil, unde au fost afectate, de asemenea, școli, biserici și 564 de case.

Volumul este întregit cu reproducerile planurilor câtorva dintre proiectele prezentate, a câtorva documente de arhivă și a 11 imagini care surprind edificiile menționate în paginile anterioare. Remarcabilă este documentarea temeinică a tuturor capitolelor, trimiterele numeroase la documente de arhivă. Acestea ar putea fi completate, în continuarea investigațiilor, cu imaginea societății buzoiene contemporane asupra realizărilor edilitare prezentate, așa cum poate fi regăsită în presa acelor ani. În finalul lucrării aflăm bibliografia cu studiile și volumele folosite. Din păcate, lipsește un indice cu numele persoanelor, locurilor geografice și așezărilor întâlnite în paginile cărții, care ar fi facilitat utilizarea acestei lucrări de către toți cei interesați, întrucât datorită contribuțiilor reale puse în circulație, această lucrare va fi căutată nu doar de către cei ce vor investiga în continuare trecutul Buzăului, ci și al altor orașe, pentru a face comparații și pentru a studia procesul de modernizare în spațiul extracarpatic.

Vasile Ciobanu

CONSTANTIN I. STAN, VALERIU NICOLESCU, MARCELA CHIRIȚĂ, *Buzăul în anii Marelui Război*, Buzău, Fundația Pro Civitas, 2018, 272 p., il.

În cursul anului 2018, Primăria Municipiului Buzău a finanțat mai multe cărți dedicate Centenarului. Printre acestea se află și *Buzăul în anii Marelui Război*, realizată de doi prestigioși istorici buzoieni, Constantin I. Stan și Valeriu Niculescu, împreună cu publicista Marcela Chiriță. Acest volum încearcă să prezinte dramele buzoienilor într-o perioadă dificilă a istoriei naționale. În *Argumentul* care deschide volumul, autorii menționează că „lucrarea nu a fost gândită ca o prezentare exhaustivă a anilor Războiului de Întregire Națională, ci a avut în vedere o sinteză prin reunirea mai multor informații despre evenimente din acei ani de restriște, dar în speranța unui viitor mai bun”.

Primul capitol este intitulat „Despre Buzău și buzoieni în anii Primului Război Mondial, în izvoare narative”. Autorii au strâns în acest capitol însemnări memorialistice aparținând unor personalități locale și naționale legate de evenimente petrecute pe plaiurile buzoiene. Sunt preluate, în același sens, pagini scrise de Sabina Cantacuzino, Vasile Th. Cancicov, Armand Călinescu, I. Gh. Duca, Constantin C. Giurescu, G. T. Kirileanu, dar și de Erich von Falkenhayn sau Erwin Rommel. Toate oferă o imagine vie a bătăliilor duse în acest colț de țară, precum și a vieții extrem de dificile sub stăpânirea străină. Capitolul al doilea este denumit „Presa vremii despre Alexandru Marghiloman, unul din artizanii României Mari”. De departe, cea mai importantă personalitate politică buzoiană din timpul Vechiului Regat a fost Alexandru Marghiloman. Activitatea lui din perioada Primului Război Mondial și rămânerea în Bucureștiul ocupat, în toamna anului 1916, precum și acceptarea postului de prim-ministru i-au adus acestuia oprobiul unei părți însemnate a clasei politice românești și mai ales a liberalilor. Este menționată în acest capitol o serie de articole, apărute în perioada interbelică, în diferite publicații, în care activitatea lui Marghiloman este văzută în mod destul de diferit față de percepția oficială.

Multe informații inedite se găsesc în capitolul al treilea, „Ocupația germană în județul Buzău. Decembrie 1916 – octombrie 1918”. Armata germană s-a comportat foarte dur cu locuitorii din Buzău și Râmnicu-Sărat. După ce au intrat în oraș, trupele de ocupație s-au dedat la jafuri, devastări, rechiziții forțate de alimente. Au fost distruse toate laboratoarele de fizică, chimie și biologie din școlile buzoiene. Fondul de carte veche și rară de la Liceul „Hașdeu”, în total 1 254 de volume, a dispărut pentru totdeauna. La fel s-a întâmplat cu nouă tablouri semnate de Nicolae Grigorescu. Până la 1 mai 1917, clădirea liceului „Hașdeu” a fost folosită de armata germană pe post de grajd. Într-un final, armata germană a înființat spitale militare în localurile Liceului „Hașdeu”, Școlii Normale și Seminarului Teologic. Palatul Comunal a devenit sediul Comandamentului 63 Bavarez, iar vila „Albatros” a lui Marghiloman

a fost folosită de generalii von Morgen și von Falkenhayn. Biserica „Banu” a fost transformată în spital, iar numeroase clopote au fost confiscate. Uzinele de apă și electricitate au fost rechiziționate. Toate ziarele și revistele care apăreau la Buzău au fost interzise. Jefuirea sistematică a locuitorilor a făcut ca alimentele de bază să devină foarte greu de procurat, iar mulți locuitori ai orașului au fost obligați la muncă forțată. Elevii de la școlile buzoiene au fost folosiți la numeroase lucrări degradante, în ciuda protestelor elitei locale. Școlile au fost redeschise abia la 22 august 1917, dar în condiții precare, din cauza localurilor distruse, a transformării lor în spitale și din cauza personalului didactic insuficient. Cu mare greutate, la Buzău au început să funcționeze 8 școli cu 30 de învățători și o școală în limba germană. Retragera trupelor germane în noiembrie 1918 a fost una haotică. Palatul Comunal a fost din nou devastat, au fost furate casele de bani și distruse arhivele Prefecturii și Spitalului de Chirurgie. În acest capitol sunt reproduse mai multe documente, extrem de sugestive, referitoare la viața orașului Râmnicu-Sărat sub ocupația germană. Sunt prezentate distrugerile provocate de bombardamentul aviației germane, în perioada 1–14 decembrie 1916, sau de bombardamentul de artilerie care a avariat Palatul Administrativ și pe cel de Justiție, Teatrul Comunal și Școala nr. 5. Râmnicu-Sărat a fost și el devastat de trupele germane, în primele zile de după cucerire. Toate bisericile au fost transformate în depozite de muniții, magazii, lagăre de prizonieri sau chiar grajduri. A rămas neatinsă doar biserica protestantă. Urmează un alt document, emis de autoritățile germane de ocupație, în care sunt anunțate activitățile ce trebuiau realizate de ziua kaizerului Wilhelm al II-lea, la 26 ianuarie 1918. Capitolul se încheie cu un document emis de Primăria Râmnicu-Sărat, în care sunt prezentate, în detaliu, toate pagubele și distrugerile provocate de armata germană în perioada ocupației.

Capitolul al IV-lea se referă la „Buzoienii participanți la acțiuni militare din anii 1916–1919”. Printre cei aflați pe linia frontului au fost și personalități de seamă, între care dr. Vasile Bianu, poetul Constantin T. Stoika, Teodor Serghiescu, viitor general, și mulți alții. În acest capitol este surprinsă activitatea lor în anii războiului și participarea la lupte.

Al cincilea capitol, „Buzăul anilor 1916–1920 în însemnările dr. Vasile Bianu”, este, de fapt, o continuare a celui precedent. De fel din Aiud, dr. Bianu a trecut Carpații, a terminat în 1881 medicina la București și în perioada 1892–1920 a fost medicul primar al Spitalului „I. Brătianu” din Buzău. A publicat o serie de memorii extrem de interesante, în care prezintă și viața orașului Buzău, inclusiv în perioada Marelui Război.

„Presa buzoiană și râmniceană, documente de arhivă despre evenimente din prima jumătate a secolului XX” reprezintă subiectul analizat în capitolul al VI-lea. Presa a avut o contribuție importantă la pregătirea populației pentru război, iar cea buzoiană și râmniceană nu au făcut excepție. După război, aceeași presă a prezentat momentele de vitejie ale soldaților, ofițerilor și generalilor români și a publicat listele complete cu toți buzoienii și râmnicenii căzuți în timpul războiului.

„Râmnicu-Sărat în anii Primului Război Mondial” este analizat în capitolul al șaptelea. Unitățile militare râmnicene, și anume Regimentul 9 Infanterie, Regimentul 3 Obuziere și Escadronul 4 din Regimentul 6 Călărași au reprezentat unele dintre unitățile armatei române care au luptat cu mare curaj în perioada Marelui Război. În acest capitol se regăsesc și informații despre organizarea trupelor de ocupație din zona Râmnicu-Sărat.

Următorul capitol este dedicat tot unităților militare, dar de la Buzău. „Regimentul 7 Artilerie Buzău – o istorie trăită” prezintă participarea la Primul Război Mondial a unei unități de elită a Armatei Române, care își avea garnizoana la Buzău.

Al nouălea capitol, „Imagini de epocă”, cuprinde un număr mare de imagini din Buzău, majoritatea cărți poștale vechi, emise în preajma declanșării Primului Război Mondial. Alături de acestea mai sunt și câteva fotografii de mare valoare, cum ar fi o imagine aeriană a Buzăului, efectuată probabil în 1916, imagini cu gara distrusă de bombardamentele germane, o alta cu o coloană de mașini blindate germane aflate în fața fostului Hotel „Moldavia”.

Ultimul capitol, „Se întâmplă acum 100 de ani”, analizează ocupația germană la nivelul județului Buzău. Printre numeroasele informații legate de jafuri, rechiziții forțate, comportament brutal al trupelor germane, apar și date oarecum surprinzătoare, cum ar fi amenajarea de către soldații germani a unui parc în localitatea Mihăilești, înființarea unei fabrici de marmeladă într-o clădire din localitatea Nehoiu, care a aparținut fostei societăți forestiere „Goetz”, sau păstrarea în stare perfectă

de funcționare a fabricii de cherestea din aceeași localitate. De asemenea, sunt prezentate și măsurile luate pentru trecerea în siguranță a familiei regale spre București, la finalul lunii noiembrie 1918.

Constantin I. Stan, Valeriu Nicolescu și Marcela Chiriță, prin folosirea documentelor de arhivă, a literaturii memorialistice, a presei acelor vremuri, au creionat o imagine veridică a Buzăului în timpul Marelui Război, iar gravurile lui Albert Reich, ce a însoțit unitățile germane, care sunt reproduse în acest volum, devin un martor al acelei perioade. Acest volum reușește să umple un gol în istoriografia buzoiană. Trebuie remarcată și calitatea excelentă a tiparului, efectuat la C.N.I. „Coresi” S.A.

Viorel Gheorghe

Identitățile Chișinăului. Ediția a IV-a. Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului”, ediția a IV-a, 19–20 octombrie 2017, Chișinău, Republica Moldova, coord.: SERGIU MUSTEAȚĂ, ALEXANDRU CORDUNEANU, Chișinău, Editura Arc, 2018, 296 p.

Volumul prezentat reunește lucrările celei de-a patra ediții a Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului”, desfășurată în anul 2017⁴. Cuprinde 35 de studii, grupate în două părți, „Orașul literar și artistic” (11 articole) și „Orașul ca topos istoric și cultural” (24 articole din care 5 în limba rusă, 1 în engleză și restul în română). Volumul este deschis de un interviu cu academicianul Mihai Cimpoi și este încheiat de un alt interviu, cu scriitorul Vladimir Beșleagă, ambele realizate de Alexandru Corduneanu. Cele două personalități intervievate vorbesc despre raportările personale și culturale la orașul Chișinău.

Cele 11 contribuții care formează prima parte a volumului (p. 17–84) sunt dedicate modului în care a fost perceput Chișinăul de lumea literară și artistică. Sunt tratate subiecte ca poezia inspirată de oraș și locurile cu tradiție literară, precum Hotelul Londra. Au fost abordate și teme legate de imaginea capitalei Basarabiei în presa interbelică românească; descrierea imagologică a orașului în literatura secolelor XVIII–XX; jurnalele literare din perioada comunistă; viziunea dramaturgilor și a regizorilor de teatru; aspecte culturale și artistice. Două tematici aparte sunt abordate de Mihaela Toader și Sergiu Musteață, care s-au ocupat de doi reprezentanți de marcă ai exilului basarabean, Nicolae Lupan și Efim Crimerman, și raportările lor socio-culturale la Chișinău.

Partea a doua a volumului este mult mai echilibrată din punct de vedere științific, toate articolele au note bibliografice, acestea lipsind din unele studii ale primei părți. Este deschisă de o analiză a evoluției istorice a Chișinăului din vechime până la începutul secolului al XIX-lea. În contribuțiile următoare sunt tratate aspecte ale istoriei capitalei Basarabiei, precum: evoluția de la statutul de târg la cel de centru administrativ important (secolele XVII–XVIII); evoluția vămii și poștei domnești în ultima parte a apartenenței provinciei de Principatul Moldova; modul în care orașul a reușit să-și păstreze statutul de centru administrativ al Basarabiei în prima parte a perioadei administrației Imperiului Țarist; descrierea activității dumei orășenești în perioada primarului de origine bulgară, Dmitrii Mincov (1850–1854); asigurarea produselor alimentare necesare locuitorilor Chișinăului în timpul „înfometării artificiale” din perioada 1944–1947; evoluția istorică a străzii Nicolae Iorga și a Bisericii Sfântul Proroc Ilie din Chișinău. Ne-a atras atenția studiul dedicat Ogrăzii Armenești din Chișinău, care urmărește evoluția ei istorică de la constituire, în 1813, și până la desființarea din 1922, odată cu exproprierea cauzată de implementarea reformei agrare de după Marele Război. Proprietatea a fost constituită ca urmare a înființării în Basarabia a unei Arhiepiscopii Armenești, care a fost dotată de țării ruși cu proprietăți care au format Ograda Armenească din centrul Chișinăului.

Un alt set de studii a fost dedicat istoriei culturale a orașului. Acestea s-au axat pe analiza unor manuscrise inedite (*Observații cu privire la stare actuală a Basarabiei – 1823*); munca arhitectului Luka Zaușkevici de la mijlocul secolului al XIX-lea; activitatea filantropică a lui Gheorghe Balș, fondatorul azilului pentru copii din Chișinău; viziunea contelui Serghei D. Urusov, guvernator al Basarabiei (1903–1904) despre capitala provinciei; Monumentul-Izvor construit de generalul Pion

⁴ Precedentele ediții au avut loc în 2011, 2013 și 2015.

Georgescu (1883–1956) în onoarea bătrânilor de la Mărăști și Mărășești, ridicat la Chișinău în 1937, cu materiale din toate provinciile istorice care constituiau România Mare. Un studiu aparte se ocupă de heraldica actuală a comunelor Ciorescu și Băcioi, două unități administrative ce țin de Municipiul Chișinău. Problemele arhitecturale și artistice ale galeriilor subterane de la Cricova, păstrarea culturii tradiționale în Chișinăul actual și oferta turistică a orașului au fost și ele prezentate.

Partea a doua se încheie cu un interesant articol al lui Gilles Duhem, expert în economie și planificare urbană, care, în urma unei șederi îndelungate la Chișinău, a încercat să surprindă câteva aspecte ce trebuie îmbunătățite. Așa cum subliniază autorul, el a încercat, printr-un articol de popularizare publicat în presă, să ajute autoritățile locale, semnalând problemele stringente, prin utilizarea fondurilor puse la dispoziție de Uniunea Europeană pentru a rezolva „haosul urbanistic”, care reflectă „o societate în derută”, așa cum afirmă Gilles Duhem.

Chiar dacă au fost intercalate în corpul lucrării, am lăsat la final studiile publicate în limba rusă și engleză. Cele cinci articole publicate în limba rusă⁵ abordează subiecte importante. Prima cercetare se ocupă de istoria Chișinăului din vechime și până în zilele noastre, autorul bazându-și analiza pe mai multe planuri ale orașului (p. 106–113). Urmează descrierea modului în care s-a dezvoltat orașul în perioada secolelor XIV–XVIII, care, la fel ca și studiul precedent, se bazează mult pe hărți și planuri (p. 114–140). Al treilea studiu publicat în limba rusă a abordat istoria primei biblioteci publice din Chișinău de la apariție și până în prezent (p. 171–180). Un studiu de caz a fost dedicat creionării Chișinăului, în anul 1913, pe baza articolelor din gazeta *Придунайский край* [Regiunea Dunării] (p. 202–205). Ultimul studiu în limba rusă se referă la bisericile romano-catolice din Chișinău, prezentând și planurile lor (p. 240–245). Studiul în limba engleză a avut în vedere principalele simboluri arhitectonice ale capitalei Republicii Moldova, precum și cele mai cunoscute zone ale orașului (p. 246–257).

Raportându-ne la un volum de studii este destul de dificil de cuantificat global contribuțiile autorilor. Putem aprecia faptul că articolele componente sunt inegale, atât din punct de vedere al conținutului, cât și al întinderii. Ne-a atras atenția faptul că studiile nu au rezumate (în limba română sau engleză), deși acest lucru ar fi fost util, deoarece, așa cum am subliniat deja, avem în vedere un volum care reunește contribuții elaborate în limba română, rusă și engleză. Cu toate aceste inegalități, considerăm că volumul prezentat este util cercetătorilor care se ocupă cu istoria orașelor, reunind contribuții variate ale istoriei orașului Chișinău.

Alexandru Nicolaescu

IULIA MESEA, GUDRUN-LIANE ITTU, *Secvențe din Transilvania secolului al XVIII-lea Siebenbürgen im 18. Jahrhundert. Ausschnitte*. Expoziție organizată la Muzeul Național Brukenthal, în perioada 22 martie – 11 iunie 2017: eveniment din Agenda culturală „Bicentener Brukenthal 2017” / *Ausstellung im Nationalen Brukenthalmuseum von 22. März bis 11. Juni 2017: Ereignis im Rahmen der Kulturagenda 2017 zur „200-Jahr-Feier des Museums”, Sibiu / Hermannstadt, Editura Honterus, 2017, 120 p.*

Un parcurs prin istoria Transilvaniei secolului al XVIII-lea prezintă ilustrația cu cele 139 de obiecte patrimoniale și alte peste 110 imagini ale unor opere de artă, atent selecționate și de foarte bună calitate, din volumul bilingv apărut sub egida Editurii Honterus din Sibiu. Volumul este și catalog al expoziției organizate de Iulia Mesea (curator expoziție și autor catalog) și Gudrun-Liane Ittu (coautor catalog), la Muzeul Național Brukenthal, în perioada 22 martie – 11 iunie 2017. Pe copertă, titlul sugestiv al volumului însoțește un detaliu din lucrarea emblematică pentru sibieni: *Târg la Sibiu*, pictură realizată în 1789, de austriacul Franz Neuhauser (1763–1836). Trebuie subliniat că, austriac fiind, pictorul Franz Neuhauser, odată stabilit în Transilvania, a fost adoptat de comunitatea locală, devenind recunoscut reprezentant al artei transilvănene, alături de Johann Martin Stock (1742–1800). Detalii

⁵ Îi mulțumesc domnului profesor Vasile Ciobanu, pentru ajutorul acordat în rezumarea acestora.

despre această pictură, precum și despre alte 25 de reproduceri, sunt prezentate ulterior în secțiunea de catalog dedicată *picturii*, în limbile română și germană. Structura catalogului mai cuprinde alte patru secțiuni, cu peste 43 de reproduceri după gravuri, litografii, desene, pentru partea de *grafică*, și alte peste 20 de reproduceri pentru secțiunile *carte*, *însemne masonice*, *piese din cositor și cupru*, a căror etalare vădește spiritul „epocii colecțiilor și al colecționarilor” din Transilvania.

Volumul redescoperă crâmpoșe de viață și portrete ale oamenilor din toate straturile sociale: orașeni, preoți, magistrați, ofițeri, guvernatori și împărați, documente și cărți aflate în impresionantele biblioteci ale lui Samuel von Brukenthal, Ignác Báltthyányi sau Samuel Teleki, însemne francmasonice și diferite obiecte din patrimoniul Muzeului Național Brukenthal din Sibiu, precum și al altor instituții partenere la expoziție: Muzeul de Artă Cluj-Napoca, Biserica din Groapă Sibiu, Biblioteca Județeană Mureș – Biblioteca Teleki.

În preambul, o hartă pe pagina 8, *Harta Principatului Transilvaniei ca parte a Imperiului Habsburgic*, reprezentând un detaliu din lucrarea de la 1717 a geografului și cartografului german Johann Baptist Homann, înfățișează pe teritoriul administrativ al provinciei, în culori diferite, limite ale unităților administrative (teritoriul scaunelor săsești, secuciești, al districtelor, comitatelor maghiare), marcând, prin simboluri și cromatică, orașele și bisericile fortificate, târguri și sate, drumuri, treceri peste munți și cursuri de ape.

Alegerea acestei lucrări a lui Johann Baptist Homann (1664–1724) nu a fost întâmplătoare. După ieșirea Transilvaniei de sub suzeranitatea otomană, această lucrare reprezintă conectarea „pământului de dincolo de păduri” (p. 17) la pulsul occidental.

O frumoasă incursiune cu titlul *Secvențe din Transilvania secolului al XVIII-lea. Fundalul unei personalități de excepție: Baronul Samuel von Brukenthal* (p. 9–36) aduce în prim plan personalitatea baronului Samuel von Brukenthal, alături de Samuel Teleki, Johann Traugott von Seulen, Ignác Báltthyányi, familia Banffy, personalități care au generat transformări în „modul de viață, comportamentul, mentalitățile (Transilvaniei), în sensul unui salt civilizatoriu cu repercusiuni până în contemporaneitate” (p. 22).

Numeroase peisaje urbane realizate de Franz Neuhauser sau alți artiști ai vremii, reprezentări pentru Sibiu, Cluj, Târgu Mureș ș.a., vădesc elemente de arhitectură comune cu cele ale Vienei, precum în gravura color a lui Tranquillo Maria Laurentio Mollo, de la 1796, cu impunătoarea *Cancelarie alică a Ungariei și Transilvaniei de la Viena*.

Prezentarea a 22 de imagini cu fragmente din opere de patrimoniu reușește să reconstituie „câteva secvențe din viața locuitorilor Transilvaniei veacului al XVIII-lea, în care imaginea societății păstrează un aspect tradițional, dar care își revendică dreptul la modernizare, (...) politicieni, oameni de cultură, intelectuali de forță reușesc să marcheze pași importanți pentru integrarea culturală a acestei provincii în *hartă culturii luminate* a Europei centrale” (p. 16).

În alte 23 de puncte ale primei secțiuni, *Catalog pictură* (p. 37–54), sunt descrieri ale unor personalități artistice, precum Johann Martin Stock (1742–1800), Franz Anton Bergmann (1740–1816), Franz Neuhauser (1763–1836), Nikolaus Müller (jumătatea secolului al XVIII-lea), Robert Gluwcewski, sau ale unor autori anonimi. 25 de imagini dezvăluie reprezentarea austeră a unui fast distinctiv care subliniază rangul și personalitatea, importanța și rolul personajului în societatea vremii, portrete aristocratice și portrete burgheze de reprezentanți din diferite clase sociale, peisaje, oameni, instituții ale vremii.

Cele 47 de puncte ale secțiunii *Catalog grafică* (p. 55–90), reprezentând tot atâtea opere de artă din patrimoniul muzeal, „oferă o fermecătoare imagine asupra câtorva dintre cele mai frumoase locuri din Transilvania acelei epoci” (p. 61). Reprezentarea artistică este marcată de noi curente, prezența spiritului multiculturalist făcându-se simțit în Transilvania vremii prin deschiderea accesului la cultură a tuturor etniilor, educația insinuându-se și în manifestarea artei teatrale ca „școală a virtuții și a bunelor maniere” (p. 14), căutând susținerea principiilor morale în artă, în ciuda unei opoziții conservatoare.

Deosebit de sugestive pentru importanța și spiritul vremii sunt reprezentările color din perioada 1762–1783, ale ofițerilor din nou înființatele regimente de graniță (p. 63). Deoarece se dorea lărgirea orizontului grănicerilor, proiectul de militarizare a adus locuitorilor din zonă și avantaje economice, sociale și culturale, fiind un canal de pătrundere a ideilor iluministe.

Partea de grafică a catalogului cuprinde și două lucrări cartografice anonime din patrimoniul Muzeului Național Brukenthal: *Planul Brașovului cu costume și Vedere și planul Sibiului la mijlocul secolului al XVIII-lea*. Originalitatea rezidă în structura aparte a documentului, cu zona centrală ocupată de peisaje panoramice de tip vedută și un plan de configurație a străzilor principale ale orașului, cu case, piețe și obiective principale, iar părțile laterale împărțite în casete, cu personaje îmbrăcate în costume specifice etniei și zonei. Această detaliere a reprezentării, care poate ocupa chiar o cincime din mărimea planului, conferă acestor reprezentări (și) o deosebită valoare documentar-etnografică.

A treia secțiune a catalogului, dedicată cărții (p. 91–110), subliniază câteva inestimabile valori din patrimoniul bibliotecilor Brukenthal, Teleki ș.a., prezentând 52 de înscrisuri de documente sau cărți din secolul al XVIII-lea, jurnale de călătorie, buletine ale reprezentațiilor de teatru, cataloage ale colecțiilor de pictură, opere de literatură clasică tipărite, lucrări de specialitate – botanice, privind grădinăritul, pomicultura, mineralogia, salinele, albinăritul, despre heraldică, numismatică, istoria Transilvaniei. Acestea probează prezența unui spirit enciclopedic foarte avansat și o efervescentă dorință de emancipare socială a locuitorilor, indiferent de etnie.

Specifică acestei perioade este și înființarea „societăților francmasonice transilvănene (care) au promovat toleranța între diferite etnii și categorii sociale și confesionale” (p. 109), împrumutând din modelul german componenta multinațională. Loja „Sf. Andrei trei frunze de nufăr”, înființată în anul 1767, la Sibiu, de nouă studenți sași, la care a aderat și baronul Brukenthal, cuprindea germani, maghiari, greci, români care și-au propus „să înlăture contradicțiile naționale și religioase” (p. 110). Aceștia li s-au adăugat filialele din Brașov, Cluj, Alba Iulia și Sighișoara. Astfel, descrierea celor 8 însemne francmasonice, valoroase obiecte de patrimoniu transilvănean, evidențiază elitismul Principatului, concomitent cu apartenența sa la elita europeană.

Descrierea altor 9 obiecte de patrimoniu subliniază, prin plasticitatea câtorva imagini sugestive, măiestria și specificul atelierelor sau ale artistului creator, ce au îmbogățit cotidianul cu o deosebită frumusețe și sensibilitate artistică, diversificând rutina vieții casnice.

Volumul mai conține o consistentă *bibliografie selectivă* cu peste 80 de titluri, o listă de *abrevieri* și un bine-venit *index* alfabetic, care încheie volumul.

Dincolo de inerente scăpări – precum lipsa reprezentării *hărții Transilvaniei / Karte von Siebenbürgen*, a lui Stephan Welzer pe coperta IV, conform informării de pe versoul filei de titlu; greșeli ortografice datorate, probabil, efortului de echipă sub presiunea timpului –, ineditul din istorie surprins în paginile acestui volum frumos și util arată un „original concept expozițional”, fapt semnalat de prof. univ. dr. Hans Klein, Președintele FDGR Sibiu, în *cuvântul însoțitor* (p. 7), fiind un volum care incită la o perpetuă incursiune în fabuloasa imagine a Transilvaniei secolului al XVIII-lea.

Astfel, tipărirea volumului cu sprijinul Forumului Democrat al Germanilor din România și al Forumului Democrat al Germanilor din Sibiu, prin intermediul Departamentului pentru Relații Interetnice din cadrul Secretariatului General al Guvernului României, conferă, de-acum, bogatei expoziții și omagierii Bicentenare a Muzeului Național Brukenthal un caracter permanent.

„Transilvania secolului Barocului și Luminilor reprezintă un reper istoric de mare importanță, atât pentru locuitorul de azi al acestei provincii, cât și pentru toți locuitorii actualei Români și pentru orice vizitator sau cercetător al acestui spațiu” (p. 36), care redescoperă, mereu altfel, „mica Vienă” – cum mai era numit atunci orașul Sibiu –, dar și momente din istoria altor orașe, precum Cluj Napoca, Alba Iulia, Sighișoara, Brașov, Bistrița, într-o perpetuă evidențiere a ineditului în peisajul Transilvaniei multietnice.

Mariana Vlad

„eikonocity”, Napoli, anul III, nr. 1, ianuarie – iunie 2018, 104 p., il., pl., h. și nr. 2, iulie – decembrie 2018, 118 p., il., pl., h. ISSN 2499-1422

Revista semestrială italiană „eikonocity – Storia e Iconografia delle Città e dei Siti Europei – History and Iconography of European Cities and Sites”, editată de Centrul de Cercetare Interdepartamentală privind Iconografia Orașului European (CIRICE) al Universității „Frederic al II-lea” din Napoli, a împlinit trei ani de activitate.

Bogat ilustrată, revista păstrează aspectul îngrijit și, începând cu numerele ce vor fi prezentate în continuare, publică nu doar texte în limba italiană, ci și în engleză și spaniolă.

Nr. 1 din 2018 al revistei debutează cu un *Editorial* semnat de Alfredo Buccaro, *Dalle prime rappresentazioni cinquecentesche come strumento di conoscenza o di propaganda alle proposte grafiche e metodologiche del primo Novecento per un mirato 'rinnovamento urbano'* (p. 7–9), menit să introducă cititorii în atmosfera temei alese spre dezbateri în cele cinci studii ce alcătuiesc volumul.

Valeria Manfrè (Universitatea din Valladolid), în articolul *Picturing North African Cities in the Sixteenth Century* (p. 11–30), analizează vedutele Africii de Nord din secolul al XVI-lea, examinând imaginile din *Civitate Orbis Terrarum* a lui Georg Braun și Franz Hogenberg și comparându-le cu alte tipuri de vederi urbane, pentru relevarea metodelor de reprezentare a orașelor utilizate în Renaștere.

În articolul *L'immagine del Campidoglio e le pratiche di manipolazione visiva tra XVI e XVIII secolo* (p. 31–51), Fabio Colonnese (Universitatea „Sapienza” din Roma) analizează multele reprezentări ale ansamblului construit pe Dealul Capitolin, de către Michelangelo, particularitățile geometrice și trăsăturile sale, pentru a identifica tehnicile de manipulare vizuală utilizate de artiști în relația cu forma și specificitatea locului, precum și cu producerea de *capricci* arhitecturale.

Francesca Capano (Universitatea „Federico II” din Napoli) reconstituie – cu surse literare, documente și iconografie – contextul artistic și cultural în care au apărut două dintre reședințele de pe renumita Via Toledo din Napoli, în textul *Palazzo de Sinno e Palazzo Barbaja. Descrizioni e contraddizioni di due residenze borghesi napoletane tra Settecento e Ottocento* (p. 53–68).

Carla Fernández Martínez (Universitatea din Santiago de Compostela) prezintă, prin reprezentările lui Salvatore Fergola, cutremurul din anul 1851, petrecut în Basilicata, în articolul *Imágenes de una catástrofe. El terremoto de Melfi de 1851 en la obra de Salvatore Fergola* (p. 69–79). Unul dintre cele mai distrugătoare cutremure din sudul Italiei, cu efecte deosebit de puternice în Melfi, seismul a coincis cu ultimii ani de domnie a Bourbonilor și, din acest motiv, au fost promovate acțiunile care aveau ca scop evidențierea măsurilor luate pentru atenuarea daunelor.

Patrick Geddes e Gustavo Giovannoni: conservative surgery e 'diradamento edilizio' per la tutela della città storica (p. 81–97) este articolul semnat de Giovanni Spizuoco (Universitatea „Federico II” din Napoli). Aflăm că în secolul al XIX-lea și prima parte a celui următor, practica descompunerii a fost folosită în Europa pentru a reînnoi și „curăța” multe vechi orașe culturale. Unii dintre cei mai importanți urbanisti ai vremii au luptat împotriva distrugerii, astfel, a patrimoniului arhitectural, influențând o mulțime de alți gânditori contemporani, cum ar fi Patrick Geddes și Gustavo Giovannoni, ale căror teorii similare despre conservarea urbană sunt analizate în articol.

Recenzia lui Roberto Parisi (p. 101–104) încheie acest număr.

După editorialul semnat de Francesca Capano și Maria Ines Pascariello, *Memoria e alterità urbana* (p. 7–8), nr. 2 din 2018 al revistei „eikonicity” conține șase studii.

Primul aparține directorului CIRICE Alfredo Buccaro (Universitatea „Federico II” din Napoli), *Moving through Time and Space: Naples Digital Archive. Il progetto CIRICE-Hertziana sull'immagine di Napoli in età moderna e contemporanea* (p. 9–19) și este o prezentare a proiectului derulat de instituția pe care o conduce, în colaborare cu Biblioteca Hertziana (a Institutului Max Planck din Roma), pentru formarea unei arhive digitale a iconografiei istorice a Napoliului, din secolul al XV-lea până în secolul al XX-lea. În contextul dezbaterilor privind metodologiile cele mai utile pentru analiza istorică a orașului modern și contemporan, proiectul va crea, pentru prima dată, cu tehnologii digitale avansate, o arhivă ce va constitui un instrument important, disponibil online, pentru cercetători și instituții interesate de conservarea și sporirea patrimoniului cultural existent în Centrul Istoric din Napoli, care a fost declarat patrimoniu mondial UNESCO în 1995.

În epoca modernă, cupolele dobândesc o importanță crescândă în construirea ierarhiilor vizuale ale peisajului urban din Napoli. Salvatore Di Liello (Universitatea „Federico II” din Napoli), în articolul *Roman influences in the architecture of domes in Naples at the turn of the XVIth century* (p. 21–34), se concentrează asupra influențelor romane ale cupolelor napolitane la începutul secolului al XVI-lea, când multe proiecte (cum ar fi cele ale bisericilor Santi Severino e Sossio, Santa Maria di Regina Coeli, Santa Maria di Donnaromita sau San Gregorio Armeno) marcate de adăugirile cerute de Conciliul de la Trento păreau să se înscrie în limbajul pauperist afirmat la Roma de Francesco da Volterra și Martino Longhi il Vecchio.

Din secolul al XV-lea, călugări ai ordinului Sfântul Petru din Pisa s-au stabilit la marginea orașului Napoli între acropole și zidurile nordice și au contribuit la vocația religioasă în regiune. În 1519, a fost înființat în apropiere, de Maria Lorenza Longo din Spania, spitalul pentru incurabili. În articolul *From border of the walled city to conventual and hospital citadel. Memory and transformation of an urban area, to the north of Naples acropolis (15th–19th)* (p. 35–54), Francesca Capano (Universitatea „Federico II” din Napoli) prezintă această zonă urbană plină de mănăstiri și clădiri spitalicești, însă se concentrează asupra Mănăstirii Santa Maria Regina Coeli, unde sunt foarte vizibile trăsături istorice și artistice din Renaștere până la sfârșitul barocului.

În articolul *La ‘cità per layer’ e la memoria urbana nel progetto di architettura* (p. 55–66), Chiara Barbieri (Universitatea „Federico II” din Napoli) ne vorbește despre realitatea arheologică, o modalitate importantă de citire a identităților multiple ale orașului contemporan. Fiecare descoperire – ni se spune – implică un șoc și face necesară o reevaluare a „celuilalt oraș”, cel readus la lumină, determină relațiile spațiale, morfologia și poziționarea față de orașul în care a fost ascuns, modificând atât memoria unui loc redescoperit, cât și imaginea sa viitoare. În „orașul stratificat”, ruinele sunt actualizate făcând posibil ca diferitele vârste ale orașului să trăiască împreună.

Eduardo Durão Antunes și Pedro Gomes Januário (Universitatea din Lisabona) ne prezintă, în articolul *History and iconography in the architectural work of the Galli Bibiena. From the Nancy Opera House to the Lisbon Royal Opera House of Tagus, towards a three-dimensional reconstruction methodology* (p. 67–95), una dintre cele mai importante familii de arhitecți din secolul al XVIII-lea, Galli Bibiena, care au lucrat pentru principalele curți europene, câștigând notorietate internațională. Lucrarea urmărește să prezinte o serie de analize efectuate asupra a două clădiri – Opera Regală din Nancy (1709) și Opera Regală din Lisabona (1755) – pentru a aprofunda cunoștințele privind folosirea proporțiilor și a setului de elemente necesare pentru alcătuirea unei iconografii morfologice comune, în vederea stabilirii metodologiei pentru obținerea și validarea propunerilor de reconstrucție 3D ale clădirilor.

Ultimul articol al volumului este al Bărbarei Polo Martín (Universitatea din Barcelona), *Ocho ojos y una ciudad: Burgos a través la cartografía durante la Guerra de la Independencia* (p. 97–113), un studiu de caz asupra orașului Burgos în cartografie. Războiul de Independență a Spaniei, desfășurat în anii 1808–1813, a dus la o dezvoltare complexă a cunoștințelor legate de război, printre care și în domeniul cartografiei. Prin producerea hărților pentru trupe, din diferite interese, putem înțelege evoluția tehnicilor folosite de diferitele armate, precum și mentalitățile lor asupra orașelor. În cazul Burgos, unul dintre punctele cheie ale Spaniei pentru Napoleon Bonaparte, avem de-a face cu diferite proiecții mentale ale orașului în timpul conflictului. Concret, sunt patru versiuni (franceză, italiană, engleză și spaniolă) care ne fac să vedem orașul așa cum îl vedeau militarii, în funcție de interesele lor specifice.

Și în finalul acestui număr sunt publicate două recenzii, ale lui Alessandro Castagnaro (p. 115–116) și Francesca Capano (p. 117–118).

Toți cei interesați, istorici, arhitecți sau alți profesioniști ai istoriei orașelor italiene, în special, europene, în general, pot citi revista – inclusă în DOAJ / Directory of Open Access Journals – la adresa <http://www.serena.unina.it/index.php/eikonocity/issue/-archive>.

Anda-Lucia Spânu

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ / THE SCIENTIFIC LIFE

EAUH 14th International Conference on Urban History *Urban renewal and resilience cities in comparative perspective*, Rome, August 29th – September 1st, 2018

În perioada 29 august – 1 septembrie 2018, s-a desfășurat cea de-a XIV-a Conferință Internațională organizată din doi în doi ani de Asociația Europeană pentru Istorie Urbană. Această ediție a dezbătut tema *Reînnoirea urbană și rezistența. Orașe în perspectivă comparativă* și a fost găzduită de Universitatea „Tre” din Roma.

Pe lângă cele cinci conferințe susținute în plen – de către profesorii Brigitte Marin (Universitățile d’Aix-Marseille): „*La forme d’une ville change plus vite, hélas! que le cœur d’un mortel*” ... *De la perception des changements urbains dans les sociétés européennes (XVIe–XIXe siècles)*, Richard Rodgers (Edinburgh University): *City Limits?*, Paolo Desideri (Roma Tre University): *Creativity VS Extravagance. A tool to solve problems*, Francisc Muñoz (Autonomous University of Barcelona): *Ordinary landscapes and ‘smart heritage’ at work: against urbanization* și Martin Baumeister (Ludwig-Maximilians Universität München), *Stranger in Rome or how to write (urban) history in an eternal city* – evenimentul a fost planificat în 87 de paneluri (25 de sesiuni de mai restrânsă și 58 de mai largă specialitate și patru mese rotunde), ce s-au desfășurat în paralel în 20 de săli și două amfiteatre. Au fost tratate teme complementare, comunitatea științifică bucurându-se astfel de ocazia de a dezbate și de a compara experiențele într-o abordare transnațională. Astfel, 700 de istorici, geografi, sociologi, antropologi, istorici de artă, arhitecți, urbanisti și alți savanți preocupați de diferite aspecte ale istoriei urbane au discutat noi direcții de cercetare, stabilind bazele pentru viitoare proiecte comune și colaborări.

Din România au participat cu comunicări șapte cercetători:

– Ramona Caramela (Institutul de Istoria Artei „George Oprescu” din București), *Virginia Haret Andreescu: the Professional Trajectory of a Woman Architect in Interwar Romania*, la secțiunea SS19 – *Women Professionals in the Urban Environment: Struggles for Autonomy in Early 20th Century*, organizatori Isil Cokugras (Universitatea Bilgi din Istanbul) și Irem Gencer (Universitatea Tehnică Yildiz).

– Péter Levente Szocs (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj), *Fortresses of the Hungarian, Transylvanian and Ottoman Borderland and its Impact on the Urban Topography. The Cases of the Towns of Szatmár and Némethi (kingdom of Hungary) During the 16th and 17th Century*, la secțiunea SS17 – *Border Towns and the Resilience of Frontiers (16th – 18th centuries)*, organizatori Mathieu Grenet (Institutul Național Universitar Champollion) și Hanna Sonkajärvi (Universitatea Federală din Rio de Janeiro).

– Mária Lupescu Makó (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj), *Last Wills and Their Role in Recirculation of Goods in Early Modern Transylvanian Towns*, la secțiunea SS14 – *The Recirculation of Goods: Thrifty Households, Resilience And Commercial Circuits in the European City, C. 1600–1900*, organizatori Bruno Blondé (Universitatea din Antwerp) și Jon Stobart (Universitatea Metropolitană Manchester).

– Corneliu Pintilescu (Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj), *Opposing Urban Systematization in Ceausescu’s Romania: Counter-Discourses and Networks of Solidarity Across the Iron Curtain*, la secțiunea M31 – *East Meets West: Urban History and the Cold War*, organizatori Laura Kolbe (Universitatea Helsinki) și Rosemary Wakeman (Universitatea Fordham).

– Toader Popescu (Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” București), *Urban Planning in Romania in the First Half of the 20th Century – Local Hybridisation of International Models*, la secțiunea M47 – *Hybridization of Knowledge and Transnational Urban Planning Expertise, Between and Within Europe, Americas and Colonial Countries (1900–1960)*, organizatori Angelo Bertoni (Universitatea d’Aix-Marseille) și Josianne Francia Cerasoli (Universitatea din Campinas).

– Anda-Lucia Spânu (Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu), *Before and After Emile-André Lecomte du Nouÿ or the Birth of National Style in Romanian Architecture*, la secțiunea M43 – *Architectural*

Heritage and National Discourse. Appropriating the Historic Monuments into the National Narratives in the 'Long' 19th Century (ca. 1789–1914), organizatori Dragan Damjanovic (Universitatea din Zagreb) și Aleksander Lupienko (Academia de Științe a Poloniei).

– Cristina Spinei (Universitatea din Iași), *Spaces of Interaction: the German-Language Press From Czernowitz, Bukovina as Site of Central-European Memory*, la secțiunea RT04 – *Inspired by diversity: assorted views of urban space*, organizată de Keti Lelo (Universitatea „Tre” din Roma).

Locația principală a manifestării a fost moderna Facultate de Științe Economice, dar una dintre sesiunile plenare a avut loc la Departamentul de Arhitectură din Testaccio, exemplu de regenerare urbană, iar ceremoniile de închidere a Conferinței s-au desfășurat în *Piazza Campidoglio*, într-una dintre clădirile de pe Dealul Capitolin ce aparțin Primăriei Romei.

Și de această dată, congresul EAUH, cel mai important forum pentru cei interesați de orașe și orașeni din perspectivă istorică, s-a caracterizat prin inter- și multidisciplinaritate și prin prezența în dezbateri a unor subiecte care transcend specificul orașelor europene.

Anda-Lucia Spânu

**CIRICE 2018 – VIII Convegno Internazionale Di Studi / VIII International Conference –
La Città Altra / The Other City, Napoli, 25–27 ottobre 2018 / Naples, October 25–27th, 2018**

Universitatea „Federico II” din Napoli, prin Centrul Interdepartamental pentru Cercetarea Iconografiei Orașelor Europene și Asociația *eikonocity* – Istorie și Iconografie a Orașelor și Siturilor Europene, a organizat în anul 2018 deja tradiționala conferință internațională CIRICE (abrevierea numelui instituției gazdă). Ajuns la ediția a VIII-a, evenimentul s-a desfășurat la Napoli, între 25 și 27 octombrie, în sălile bazilicii San Giovanni Maggiore, ale palatului Gravina, sediul Departamentului de Arhitectură al Universității, și cele ale complexului San Domenico Maggiore.

În istoria modernă și contemporană orașul a trebuit să ia în considerare „alteritatea” socială, clasele privilegiate, minoritățile, străinii și imigranții, precum și diversitatea culturală și religioasă care rezultă din acestea. Comunitatea urbană a structurat anumite părți ale țesăturii sale ca locuri de interes politic, putere militară sau de clasă, alte părți ca spații de întrunire, pentru producție sau comerț, dar și pentru izolare, marginalizare sau refugiu în caz de catastrofă. În epoca modernă apare adesea imaginea „celuilalt” oraș, distorsionată sau chiar negată de conducători și de oameni politici, în scop de propagandă. În secolele al XVIII-lea și al XX-lea, noi metode de reprezentare pot dezvălui structura și peisajul urban cu grade diferite de obiectivitate, astfel că portretul orașului dezvăluie contradicțiile unei comunități care uneori include sau chiar îmbunătățește diversitățile, altelei le respinge, trădând dificultățile integrării.

Având în vedere aceste repere, sub genericul *Celălalt oraș, istorie și imagine a diversității urbane: locuri și peisaje ale privilegiilor și bunăstării, ale izolării, sărăciei și multiculturalismului*, manifestarea alcătuită din 230 de prezentări – *Lectio Magistralis* a lui Michael Jakob (*Haute école du paysage, d'ingénierie et d'architecture, Geneva*), *La dialettica paesaggio città* și 229 de comunicări susținute în limba italiană sau în engleză – a fost structurată în mai multe sesiuni tematice organizate în patru teme principale: Macrosesiunea A (cu două sesiuni care au reunit 12 comunicări) – *Politici de includere și de excludere: reflecții asupra comunicării imaginii orașelor între epocile moderne și contemporane*, coordonatori Annunziata Berrino și Gilles Bertrand; Macrosesiunea B (cea mai bogată, cu zece sesiuni însumând 111 comunicări) – *Portretul orașului și peisajului urban ca o afirmare/negare a izolării, contrastului și diversității*, coordonatori Alfredo Buccaro și Fabio Mangone; Macrosesiunea C (cu trei sesiuni și 33 de comunicări) – *Reprezentări ale alterității urbane în contexte istorice și periferice*, coordonată de Antonella di Luggo și Ornella Zerlenga și Macrosesiunea D (cu 73 de comunicări împărțite în cinci sesiuni) – *Celălalt oraș. Interpretarea și transmiterea identității locurilor între restaurare și reabilitare urbană*, coordonatori Aldo Aveta și Renata Picone.

Din România a participat autoarea acestor rânduri, care a prezentat comunicarea *The provisional town, or the town invaded by „the others”*. *Nowadays Romanian towns through representations on street trade* la secțiunea B10 – *Tradescapes. La città dei consumi e i luoghi del commercio / Tradescapes. The cities of expenditure and the places of commerce*, organizată de Ines Tolic și Massimo Visone.

Cea mai mare parte a lucrărilor au fost deja reunite într-un consistent volum bilingv, ca și lucrările congresului, publicat în 12 decembrie 2018 – *La Città Altra / The Other City. Storia e immagine della diversità urbana: luoghi e paesaggi dei privilegi e del benessere, dell’isolamento, del disagio, della multiculturalità. History and image of urban diversity: places and landscapes of privilege and well-being, of isolation, of poverty, and of multiculturalism*, a cura di/edited by Francesca Capano, Maria Ines Pascariello, Massimo Visone, CIRICE 2018, FedOA – Federico II University Press, 2098 p. – și sunt accesibile celor interesați în format „PDF” pe site-ul editurii Universității „Federico II”, la adresa <http://www.fedoabooks.unina.it/index.php/fedoapress/catalog/book/102>.

Anda-Lucia Spânu

IN MEMORIAM

GHEORGHE I. CANTACUZINO
(13 septembrie 1937, București – 26 iulie 2019,
București)

În plină vară, la 26 iulie 2019, a plecat dintre noi la cele veșnice colegul și cercetătorul arheolog și istoric împătimit Gheorghe I. Cantacuzino. S-a născut la București, 13 septembrie 1937, într-o familie cu un prestigios arbore genealogic. A fost fiul lui Ion Filotti Cantacuzino, medic și cineast cunoscut și nepot al medicului renumit care a fost microbiologul Ion Cantacuzino, descoperitorul vaccinului antiholeric, coborâtor din domnitorul Șerban Cantacuzino. A urmat cursurile vechii școli Sf. Sava, atunci botezată „Nicolae Bălcescu”, și apoi Facultatea de Istorie a Universității din București (1954–1959), unde a avut șansa de a deveni elev al arheologului Ioan Nestor, specializându-se în arheologie și Antichitate. Și-a început activitatea ca muzeograf la Tulcea, pentru ca în 1962 să ajungă în București, la început în aceeași funcție, iar din anul următor ca arheolog la Direcția Monumentelor Istorice, unde a depus o muncă fructuoasă, conducând zeci de șantiere arheologice și efectuând cercetări la monumente reprezentative, acționând pentru salvarea multora dintre acestea.

Astfel, a putut să adune material și pentru teza sa de doctorat, despre *Cetăți și curți domnești din Țara Românească. Secolele XIII–XV*, pe care a susținut-o în anul 1977. În pofida acestei dovezi concrete a sporirii capacității sale științifice, în urma unor reorganizări administrative, Gheorghe Cantacuzino a trebuit să treacă din nou ca muzeograf, la Muzeul Național de Istorie a României, unde a rămas până în 1989. În noul context, din 1990 a revenit la Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice ca referent și inspector de specialitate, apoi consilier, până în 1996. În acest an a ocupat prin concurs un post de cercetător principal la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, unde a lucrat până la pensionare.

De-a lungul anilor, în toate posturile ocupate, a fost preocupat de cercetare, de aducerea la lumină a cât mai multor dovezi pentru reconstituirea unui trecut, într-o lumină a căruia documentele erau foarte puține. A fost chiar preocupat de raporturile complementare dintre cele două categorii de surse: scrise și arheologice. Tema sa predilectă a fost civilizația medievală românească de la sud, dar uneori și de la est de Carpați. A urmărit mai ales fortificațiile medievale (Poenari, Turnu) și civilizația urbană din Țara Românească. Adevărate focare de cultură ale vremii, bisericile și mănăstirile medievale, numite doar monumente istorice în acei ani, pentru a nu deranja pe ideologii atești ai comunismului, au constituit subiectul celor mai multe dintre strădaniile arheologului și istoricului Gheorghe I. Cantacuzino.

Au devenit astfel subiectul unor cercetări minuțioase și competente mănăstirile: Cotroceni, Cernica, Mărcuța, Stelea din Târgoviște, Tismana, Vodița, „Negru Vodă” din Câmpulung Muscel, Putna, Moldovița, Humor, schitul Brădet (Argeș), Săraca din Șemlacul Mic (jud. Timiș). De asemenea, au fost investigate biserici precum cele din Războieni (jud. Neamț), Sânpetru și Leșnic (jud. Hunedoara) ș.a., dar și ansamblurile curților domnești de la Târgoviște și Câmpulung Muscel. În total, au fost investigate arheologic peste 40 de obiective. De obicei, a fost responsabil al șantierului, dar și membru de nădejde al unor echipe. Rezultatele au fost expuse la reuniunile anuale ale arheologilor și în zeci de alte reuniuni științifice.

Lucrările fundamentale pe care ni le-a lăsat și care nu vor lipsi din nicio bibliografie a trecutului nostru medieval sunt: *Cetăți medievale din Țara Românească în secolele XIII–XVI*, București, 2001 (de fapt, o ediție revizuită și adăugită a tezei de doctorat apărută în 1981, dar fără nicio precizare bibliografică în acest sens), care a fost distinsă cu Premiul „N. Iorga” al Academiei Române, și *Câmpulung. Vechi monumente și biserici*, București, 2002, plus *Începuturile orașului Câmpulung și Curtea Domnească. Aspecte ale civilizației urbane la Câmpulung*, București, 2011. Aceste două volume din urmă reprezintă o sinteză a cercetărilor pe care Gheorghe Cantacuzino și echipele sale le-au întreprins începând din 1975. Potrivit opiniei unui recenzent, ultima carte menționată lămurește evoluția monumentelor din fosta curte domnească și impune opinia că la Câmpulung Muscel a existat o astfel de instituție. De asemenea, „volumul permite întregirea imaginii pe care o avem cu privire la apariția și evoluția celor mai vechi centre urbane ale Țării Românești”¹. Alte trei volume de autor au sintetizat rezultatele demersurilor științifice privind mănăstirile Cotroceni și Tismana sau biserica Mărcuța. O altă monografie, consacrată bisericii Stelea din Târgoviște, a fost publicată în colaborare cu Cristian Moisescu, iar rezultatele săpăturilor din necropola neolitică de la Cernica apar semnate împreună cu Eugen Comșa. Zeci de studii, articole și comunicări prezentate de Gheorghe I. Cantacuzino la simpozioane și sesiuni științifice se găsesc răspândite în volumele cu lucrările respectivelor reuniuni și în reviste. Expertiza sa asupra fortificațiilor l-a impus între colaboratorii volumului III din seria *Istoria militară a poporului român*, apărut în 1987.

Având în vedere că o bună parte din preocupările sale au vizat trecutul centrelor urbane, în 1990, el a fost unul dintre susținătorii importanți ai inițiativei academicianului Paul Niedermaier, de înființare a unei comisii a Academiei Române pentru coordonarea și impulsionearea cercetării istoriei orașelor. Drept urmare, a fost prezent la sesiunea inaugurală, totodată adunare generală de înființare, din 8 mai 1992, de la Sibiu, când a fost ales vicepreședinte al Comisiei de Istorie a Orașelor din România (CIOR) a Academiei Române, funcție pe care a îndeplinit-o cu devotament până în anul 2013. În această calitate, Gheorghe I. Cantacuzino a avut o prezență activă, de neuitat, la reuniunile Comitetului CIOR,

¹ Laurențiu Rădvan, *Historia Urbana*, 20 (2012): 299.

în toate activitățile desfășurate, cu idei și cu propuneri judicioase. Astfel, el a fost implicat în buna organizare a primei sesiuni din România a Comisiei Internaționale de Istorie a Orașelor (CIIO), consacrată unei teme care îi era bine cunoscută: *Orașul ca reședință în secolele XIII–XVI* (Târgoviște, 1996). De asemenea, el a fost colaborator activ la un alt mare proiect al CIOR, *Atlasul istoric al orașelor*. Gheorghe I. Cantacuzino a fost coordonator și coautor la fascicula 1 din seria B. Țara Românească a Atlasului, dedicată Târgoviștei, apărută în anul 2004. La fascicula 2, despre Câmpulung, el a fost coautor. La un alt proiect al CIOR, coordonat de acad. Paul Niedermaier, *Elenchus Fontium Historiae Urbanae*, Gheorghe I. Cantacuzino a colaborat cu tema asupra căreia era un veritabil expert: izvoare (scrise și nescrise) privind istoria orașelor din Țara Românească până la anul 1300. Volumul apărut în anul 2005 face parte dintr-o colecție CIIO și a apărut în limbile germană și română, oferind posibilitatea unor cercetări comparate asupra istoriei orașelor din Europa.

Existența și activitatea revistei noastre este legată și de contribuția lui Gheorghe I. Cantacuzino, care a fost, de la primul număr și până astăzi, membru al colegiului de redacție. Trebuie să precizăm aici că el nu a fost un membru formal, cum se mai întâmplă. Scrupulos cum era de obicei, mai ales în anii de început ai publicației noastre, când dificultățile erau mai mari, el a înțeles să răspundă apelurilor redacției, nu doar cu sfaturi și cu expertiza asupra unor materiale sosite, ci și cu texte de înalt nivel științific, care au contribuit la statutul acestui periodic indexat astăzi în cinci baze de date internaționale (în CEEOL cu textul integral). Păstrând rigoarea, care îi era caracteristică, menționăm că aflăm semnătura lui Gheorghe I. Cantacuzino sub 13 texte publicate în *Historia Urbana*, din 1993 și până astăzi.

Dar el a colaborat la o serie întreagă de reviste care i-au solicitat studii cu rezultatele investigațiilor sale, întreprinse în multe locuri din țară. Astfel, studii, articole, comunicări și recenzii semnate de Gheorghe I. Cantacuzino întâlnim în publicații ca: *Studii și comunicări de istorie veche (și arheologie)*, *Dacia*, *Materiale și cercetări arheologice*, *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, *Revista monumentelor istorice*, *Cercetări numismatice*, *Glasul Bisericii*, *Argesis*, *Sargetia*, *Valachica*, *Analele Brăilei*, *Cercetări istorice*, *Memoria Antiquitatis*, *Studii și comunicări*. *Muzeul Câmpulung Muscel* ș.a.

Gheorghe I. Cantacuzino a fost o prezență constantă, cu comunicări științifice, intervenții și întrebări competente la zeci de reuniuni științifice interne și internaționale, care abordau cercetarea arheologică a monumentelor arhitectonice, a vieții și civilizației urbane, a evoluției construcțiilor ecleziaștice (schituri, mănăstiri, biserici). În scris și în dezbateri, el s-a remarcat prin stilul său precis, prin onestitatea cu care avansa ipoteze și argumente, prin prezentarea precisă a descoperirilor din șantierele pe care le-a organizat și condus. Mereu era preocupat de perfecționarea unui text, de terminologia folosită, de selecționarea argumentelor expuse și nu o dată articolele trimise redacției noastre erau îmbunătățite de autor pe parcursul pregătirii lor pentru editare.

La sfârșitul unei vieți întregi dedicate cercetării științifice, păstrării și restaurării monumentelor și a celorlalte valori istorice moștenite, Gheorghe I. Cantacuzino lasă în urmă cărțile, studiile, articolele și ideile sale, prin care rămâne prezent mereu în istoriografia noastră pentru contribuțiile sale, de neevitat în cercetările viitoare, pentru claritatea concluziilor sale, pentru probitatea discursului său științific.

Odihnească-se în pace!

Vasile Ciobanu

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	<i>Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice</i> , București.
<i>AIIA / AIIX</i>	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie / Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”</i> , Iași.
<i>APR</i>	<i>Analele Parlamentare ale României</i> , București.
<i>ARGESIS</i>	<i>Argesis. Studii și comunicări</i> , seria Istorie, Pitești.
<i>AȘUI</i>	<i>Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași</i> , seria Istorie, Iași.
<i>BCMI</i>	<i>Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice</i> , București.
<i>BMIM</i>	<i>București. Materiale de istorie și muzeografie</i> , București.
<i>Caiete ARA</i>	<i>Caiete ARA. Arhitectură. Restaurare. Arheologie</i> , București.
<i>CI</i>	<i>Cercetări Istorice</i> , Iași.
<i>CȘTR</i>	<i>Călători străini despre țările române</i> , București.
<i>CȘTR XIX</i>	<i>Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea</i> , serie nouă, București.
<i>DIR</i>	<i>Documente privind istoria României</i> , București.
<i>Documente Iași</i>	<i>Documente privitoare la istoria orașului Iași</i> , ed. Ioan Caproșu, Iași.
<i>DRH</i>	<i>Documenta Romaniae Historica</i> , București.
<i>HU</i>	<i>Historia Urbana</i> , București.
<i>IN</i>	<i>„Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal din Iași / „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei</i> (serie nouă, din 1995), Iași.
<i>JUH</i>	<i>Journal of Urban History</i> , S.U.A.
<i>MCA</i>	<i>Materiale și cercetări arheologice</i> , București.
<i>Monumentul</i>	<i>Monumentul (Lucrările Simpozionului național „Monumentul – Tradiție și viitor”)</i> , Iași.
<i>RIS</i>	<i>Revista de istorie socială</i> , Iași.
<i>RMM MIA</i>	<i>Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă</i> . București.
<i>RRH</i>	<i>Revue Roumaine d’Histoire</i> , București.
<i>SCCM</i>	<i>Studii și comunicări</i> , Muzeul Câmpulung Muscel.
<i>SMIM</i>	<i>Studii și materiale de istorie medie</i> , București.
<i>Studii</i>	<i>Studii. Revistă de istorie</i> , București.
<i>SUBBH</i>	<i>Studia Universitatis Babeș-Bolyai</i> , series Historica, Cluj-Napoca.
<i>Urkundenbuch</i>	<i>Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen</i> , Hermannstadt, Bukarest.

CĂTRE AUTORI

Anuarul *Historia Urbana* promovează publicarea de articole, studii și note bibliografice axate pe subiecte de istoria orașelor. Comitetul de redacție are dreptul de a refuza materialele lipsite de valoare științifică și poate solicita autorilor revizuirea textelor pentru a corespunde exigențelor profesionale specifice revistei. De asemenea, redacția respinge articolele care au mai fost publicate în alte reviste sau cărți. Manuscrisele și CD-urile predate la redacție nu se restituie autorilor.

Textul:

Manuscrisele vor fi predate redacției atât imprimare, cât și pe suport informatic, în fișiere *.doc sau *.rtf. În ambele variante, textele trebuie să coincidă în totalitate.

Textele manuscriselor vor fi redactate cu programul Word/Microsoft Office (sau cu alte programe care salvează fișiere compatibile cu Word), cu fonturi Times New Roman (excepție caracterele speciale – chirilice, grecești etc.), de mărime 11, la un rând și jumătate, cu paragrafele de 1 cm. Notele vor fi dispuse la subsolul paginii (*footnote*), mărimea fonturilor fiind de 10. Se vor păstra pe fiecare pagină margini de cca 3 cm, pentru corecturi.

Redacția acceptă manuscrise în limba română și în limbi de circulație internațională, data limită de primire a manuscriselor fiind 30 decembrie a anului precedent apariției.

Rezumatul, cuvintele cheie și referințele despre autori:

Indiferent de limba în care sunt redactate, manuscrisele vor fi însoțite de rezumat în limba română și în limba engleză. Tot în limba engleză se vor traduce titlul lucrării, 5–10 cuvinte cheie referitoare la subiectul lucrării și câteva referințe despre autor (titlul științific, funcția, profesia, instituția unde activează, adresa acesteia, un nr. de telefon și o adresă de email). Rezumatul poate varia ca întindere, de la 150 la 300 de cuvinte (o jumătate de pagină), în cazul articolelor de până la 20 de pagini, și până la 2 000 de cuvinte în cazul articolelor ample, publicate în alte limbi, excepție făcând limba engleză.

Sistemul critic:

Sistemul de note utilizat de *Historia Urbana* este cel occidental, fapt pentru care vă recomandăm să utilizați MANUALUL DE STILURI CHICAGO (referințe la: http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html).

Se vor respecta abrevierile folosite în revista *Historia Urbana*, scrise cursiv, ori se vor propune altele noi, dacă va fi cazul.

Orice referință bibliografică, din text sau de la sistemul critic, care nu este în limba română, engleză, franceză sau germană, va fi urmată, între paranteze drepte, de traducerea în limba în care este redactat articolul (română sau o limbă de circulație internațională). Referințele redactate cu caractere slave (din rusă, bulgară) vor fi transliterate după normele utilizate de Academia Română (vezi <http://ro.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Transliterare>). Abrevierile ce desemnează termeni specifici unui anumit domeniu (din jargonul profesional) și nu sunt de uz general vor fi însoțite – doar la prima menționare în text – de explicarea lor, cuprinsă între paranteze rotunde. De exemplu: PUG (plan urbanistic general).

Ilustrația:

Componentele grafice (tabele, imagini, planșe, hărți, schițe etc.) trebuie să fie de cea mai bună calitate. Ele vor fi anexate sub formă de fotografii, fotocopii („xerox”), printuri (pe imprimantă laser) sau schițe de mână. Se acceptă și materiale scanate, alb-negru, la o rezoluție minimă de 360 dpi, în format JPG. Dimensiunile materialelor grafice nu vor depăși dimensiunile oglinzii paginii de revistă (190 × 130 mm). Rugăm atenție la calitatea ilustrațiilor!

Toate materialele grafice vor conține, pe verso sau pe margine, referințe de identificare și numere de ordine (Fig. 1, Il. 1, Planșa 1 etc.), a căror corespondență se va regăsi în text și la lista ilustrațiilor. Manuscrisele însoțite de materiale grafice vor cuprinde, sub forma unei **Liste a ilustrațiilor**, anexată la sfârșitul textului, referințe despre dispunerea și succesiunea acestora în text (sau la sfârșitul textului), precum și legende sau indicații despre ceea ce reprezintă respectivele ilustrații. De asemenea, este obligatorie indicarea surselor ilustrațiilor.